

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Katedra psychologie

Diplomová práce

Eliška Holíková

Výskyt šikany na 1. stupni základní školy

Prostějov 2015

vedoucí práce: PhDr. Pavel Dařílek, CSc.

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma: Výskyt šikany na 1. stupni základní školy vypracovala sama a uvedla všechny použité prameny.“

V Prostějově dne 19. 4. 2015

.....

Eliška Holíková

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá problematikou šikany na prvním stupni základních škol. V části práce i možnostmi základního postupu vyšetřování a prevence. V teoretické části diplomové práce charakterizuje pojmy ve vztahu k tématu. Popisuje pojmy šikana, agrese, agresivita, vývojová stádia šikany, jednotlivé účastníky šikany, postup při řešení šikany a základní školní program proti šikanování. Praktická část potom interpretuje výsledky výzkumného šetření na ZŠ a MŠ Kollárova v Prostějově.

KLÍČOVÁ SLOVA

Šikana, agrese, agresor, oběť, postup, řešení, prevence, dotazník.

ABSTRACT

Dissertation is concerned with problems of bullying at the first school. The part is also about possibilities of basic method of investigation and prevention. In theoretical part it describes terms in relation to topic. It describes terms as bullying, aggression, aggressiveness, developmental stages of bullying, individual participant of bullying, process how to solve bullying and basic school programme against bullying. Then practical part shows results of research survey at primary and nursery Kollar School.

KEY WORDS

Bullying, aggression, aggressor, victim, process, resolution, prevention, question form.

Děkuji PhDr. Pavlu Dařílkovi, CSc. z katedry psychologie Pedagogické fakulty UP Olomouc za odborné vedení mé diplomové práce a pomoc při řešení problémů a konzultace. Dále bych chtěla poděkovat mé mamince, Mgr. Lence Kúhrové, která mi jako učitel a metodik prevence na základní škole ZŠ a MŠ Kollárova v Prostějově pomohla s praktickou částí výzkumného šetření. A v neposlední řadě bych chtěla poděkovat i základní škole ZŠ a MŠ Kollárova v Prostějově a jejím pedagogickým pracovníkům za pomoc a vstřícný přístup v pomoci při dotazníkovém šetření na jejich škole.

Eliška Holíková

„Tento svět pod zdánlivě klidnou hladinou oficiální tradiční praxe se může někomu zdát jako neskutečný. Toto peklo však existuje a je skutečné!“

Michal Kolář (2000, s. 17)

Obsah

Úvod.....	8
1 ŠIKANA.....	10
1.1 Definice šikany	10
1.2 Výskyt šikany.....	12
1.3 Formy šikany	14
1.3.1 Základní formy šikany	15
1.3.2 Neobvyklé formy šikany.....	17
1.4 Pět stádií šikanování.....	18
2 PROTAGONISTÉ ŠIKANY.....	22
2.1 Agresor.....	22
2.2 Oběť.....	25
2.3 Publikum	27
2.4 Pedagog	27
2.5 Rodina.....	29
2.6 Společnost.....	31
3 Prevence a nová cesta k léčbě šikany	33
3.1 Šikana a zákon pro školská zařízení.....	33
3.2 Zakrývající a protiúdržavný systém	34
3.2 Postup.....	37
3.3 První pomoc	43
3.4 Metody nápravy	47
3.4.1 Metoda vnějšího nátlaku	47
3.4.2 Metoda usmíření	49
3.5 Následky a dopady fenoménu zla	50
3.6 Prevence	52
4 Cíl výzkumu a charakteristika výzkumného vzorku.....	56
4.1 Výzkumné hypotézy, použité metody	56
4.2 Výzkum	57
4.3 Ověření hypotéz.....	108
4.3 Další výzkumné problémy.....	113
5 Diskuze	116
ZÁVĚR.....	121

RESUMÉ.....	123
SUMMARY.....	123
SEZNAM LITERATURY.....	124
SEZNAM PŘÍLOH.....	129
PŘÍLOHA 1.....	130

Úvod

V úvodu své diplomové práce „Výskyt šikany na prvním stupni základní školy“ se chci ve zkratce zmínit o obsahu a cíli mé práce a čemu se má diplomová práce věnuje. Jak je to vlastně se šikanováním na školách? A co na školách základních, přesněji na prvním stupni základních škol? Že „záhadného ticha“ by se dalo usoudit, že žádný takový patologický jev na našich školách neexistuje. Nic takového naše školy přece netrápí. Pokud se zeptám určitého pedagoga, většinou odpoví, že na té „jejich“ škole je tento fenomén netrápí.

Kdo razí tohle heslo, velmi se mýlí. Šikanování je problém! A to i na „jejich“ školách. Zmapování šikany je velmi obtížné. A to nejenom zakrýváním ze strany instituce a jejich pracovníků, kde se má šikana vyskytovat, aby se uchránili před zraky všemožných rýpalů. Ale především také samotným krycím systémem šikany. O drtivé většině šikan se jednoduše neví.

Přítom zárodečné stupně šikanování jako ostrakismus, nakazí téměř každou formální skupinu nejen ve školách, ale i dalších výchovných zařízeních, vojenských útvarech a v neposlední řadě také na pracovištích. Šikanování se ve větší či menší míře vyskytuje všude kolem nás. Není před ním stoprocentně imunní žádný typ školy. Šikaně se převážně daří tam, kde převažuje tradiční hierarchický způsob výuky pedagogické práce. Ale může se vyskytnout i tam, kde by to nikdo nepředpokládal.

Pedagogové jsou v uvedené problematice ve větší míře ponechání „na holičkách“. Povědomí o tomto patologickém jevu je žalostně nízké a jejich dosavadní pedagogické vzdělání neposkytuje ucelené poznatky o problematice fenoménu. I znalost zákonitostí skupinového života je malá. Všem pedagogickým pracovníkům chybí zážitkový výcvik v práci se skupinovou dynamikou a pro boj se šikanou nejsou ani teoreticky, natož pak prakticky, připraveni. V neposlední řadě je smutné, že i někteří odborníci podléhají bagatelizacím a předsudkům o povaze, závažnosti a rozšířenosti šikanování.

Učitelé se o ubližování druhým dovídají pouze málokdy, většinou po samovolném „provalení“. Následující kroky nápravy bývají převážně chybné. Vynucené nátlakem, aby se vše co nejrychleji, pod pokličkou, vyřešilo nebo ututlalo, pro spokojenost těch „bohatých“. I když to není na místě, nejčastěji potom učitel bývá terčem viny, protože měl mít kázeň třídy pod kontrolou.

Podle M. Koláře (2000, s. 16) „*O škodách se neví, natož aby se řešily.*“, kde uvádí, že účinná pomoc je přesto možná. Proti těmto patologickým skupinovým vztahům se dá úspěšně bojovat a skupiny je možné účinně chránit i léčit. Lze posilovat soudržnost skupin a kamarádských vztahů a předcházet tak nákaze šikanování. Je tedy nutné prolomit neznalost, zlehčování problému, jeho popírání i mlčení. Je třeba neustále „bombardovat“ nejen pedagogy důležitými informacemi.

1 ŠIKANA

1.1 Definice šikany

Podle P. Říčana (1995, s. 25) „*Pojem šikana zavedl statečný pražský psychiatr Petr Příhoda, který jako první u nás před listopadem 1989 veřejně promluvil o tom, o čem mnozí věděli, ale mlčeli, protože to bylo tabu - v socialistické armádě se existence něčeho takového nesměla přiznat. (Říká se také šikanování nebo šikan.)*“.

Co je vlastně šikana? A jaká je její přesná definice? Značná část autorů udává nejrůznější definice tohoto celosvětového problému. Většinou se přece jen shodují v důležitých faktech, a to, jak pojednává Kašparová B. [online]. 2015 © [cit. 15. 4. 2015]., že šikana je většinou opakující se jev, kdy jeden útočník nebo parta útočníků, nějakým způsobem ubližuje jedinci nebo skupině lidí, kteří jsou slabší. Dostupné z: <https://www.zachranny-kruh.cz/pro-verejnost/kriminalita-rizikove-chovani/sikana-a-nasili/co-je-to-sikana.html>. Šikana je vždy vykonávána s jasným cílem a to oběti co nejvíce ublížit a ta není nějakým způsobem schopná se účinně bránit.

Každá doba, společnost a dokonce i každá osoba se k tomuto fenoménu staví jinak, svým vlastním způsobem. Hodně lidí toto nemocné „virové či parazitní chování“, jak jej popisuje ve svých knihách *Skrytý svět šikanování ve školách (2000)*, *Bolest šikanování (2005)* a *Nová cesta k léčbě šikany (2011)* český psychoterapeut a etoped PhDr. Michal Kolář (dále už je M. Kolář) odsuzuje, ale raději jej přehlíží, nejlépe zcela ignoruje. Vysvětlení, proč ignorovat tento jev je jednoduché, není to nic dobrého, přináší jenom utrpení a bolest pro celou společnost. Takže jak uvádí A. D. Ellis (2010) je lepší nic nevidět, raději vše ututlat a „zamést pod koberec“, než přiznat, že se v naší společnosti vyskytuje šikana. Jiní se zase v tomto pojmu rádi „vyžívají“ a pořád se tímto slovem ohánějí. Má však pro ně prázdný význam. Velmi rádi slovo šikana zneužívají. A nemůžeme se jim divit! Podle H. Pavlíčkové (2014) se všechna masmedia pídí po každé senzaci, kterou se stala dnes i šikana, a hned ji „rozmáznou“ a zveličují na každém kroku. Volají po vyšetřování, obvinění útočníka a hlavně demonizují oběť, kterou je nejlepší ukázat na všech webových stránkách, ve všech novinách a ve všech televizních zprávách. Pro oba tyto vyhocené póly, které jsem takto účelově zveličila,

je šikana prázdným pojmem. Velká část společnosti nerozumí, co vlastně tento pojem znamená a hlavně co všechno sebou tímto virem do nakažené společnosti přináší.

Právní řád České Republiky definici šikany neuvádí, ale v Metodických pokynech Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy k řešení šikanování ve školách a školských zařízeních (dále už jen Metodické pokyny MŠMT), které byly schváleny dne 2. 7. 2013, je uvedena oficiální charakteristika školního šikanování. Metodické dokumenty, doporučení a pokyny. *MŠMT* [online]. © 2013 – 2015 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny?highlightWords=prevence> : „Šikanování je jakékoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašovat žáka, případně skupinu žáků. Spočívá v cílených a opakovaných fyzických a psychických útocích jedincem nebo skupinou vůči jedinci či skupině žáků, kteří se neumí nebo z nejrůznějších důvodů nemohou bránit. Zahrnuje jak fyzické útoky např. v podobě bití, vydírání, loupeží, poškozování věcí, tak i útoky slovní v podobě nadávek, pomluv, vyhrožování či ponižování. Šikana se projevuje i v nepřímé podobě jako demonstrativní přehlížení a ignorování žáka či žáků třídní nebo jinou skupinou spolužáků. Rovněž se může realizovat prostřednictvím elektronické komunikace, jedná se o tzv. kyberšikanu.“

Nejlépe pro celou odbornou i neobornou společnost přiblížil definici šikany ve svém trojrozměrném praktickém pohledu na šikanování již zmíněný M. Kolář. První pohled, který je pro všechny přirozený a hlavní, je vnější pohled. Dívá se na šikanování jako na nemocné chování, podle M. Koláře (2011, s. 32) „Jeden nebo více žáků úmyslně, většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci.“ Samozřejmě tento behaviorální pohled, který je velmi povrchní, pro samotné pochopení a rozlišení šikany, nestačí. Dále se musíme na šikanu podívat blíže, hlouběji, jako na závislost hlavních protagonistů tohoto patologického jevu, dle M. Koláře (2011, s. 37) „Další rozměr šikanování je již vnějšímu pohledu nepřístupný. Jde o vzájemnou vazbu mezi agresorem a obětí.“ Psychodynamický pohled na šikanu nám umožňuje poznat vztah založený na závislosti mezi útočníkem a šikanovaným, který nemůžeme na první pohled vidět. Metaforicky se tento vztah dá popsat jako vztah narkomana s jeho drogou. I útočník potřebuje oběť jako svou drogu, neustále ji vyhledává a je s ní v kontaktu. Tento vztah překvapivě funguje i obráceně, jak uvádí E. Kadlecová (2010), a to tak, že oběť je na svém agresorovi těž závislá, snaží se jí zalíbit a na každém kroku ji pronásleduje. Poslední část, která dovrší naše poznání světa

šikany, je sociálněpsychologický pohled. Tedy pochopení šikany jako porucha vztahů v celé skupině. Podle Koláře (2011, s. 45) „*Poslední pohled na tento fenomén zla je pochopení jako onemocnění celé skupiny. V podstatě jde o to, že šikanování není nikdy pouze záležitostí agresora a oběti. Neděje se ve vzduchoprázdnu, ale v kontextu vztahů nějaké konkrétní skupiny. V tomto smyslu je šikanování vždy těžkou poruchou vztahů skupinového organismu, který podlehl infekci.*“

1.2 Výskyt šikany

Patologický jev s názvem šikana můžeme najít v každé společnosti, je všudypřítomný a může nás provázet celý život. Může se stát bludným začarovaným kruhem, ze kterého bez odborné pomoci nelze vystoupit. A i tak je vystoupení z tohoto začarovaného kruhu velmi těžké a kdykoli může dojít k regresi. Podle metodických dokumentů MŠMT [online]. © 2013 – 2015 [cit. 2015-06-04]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny?highlightWords=prevence>: v roce 2003 byl podle výzkumů výskyt šikany ve školách asi 23%. Za poslední 3 roky šetření z let 2001, 2002 a 2003 byl průměrný výskyt šikany asi 22,5 %.

Na počátku se může každý z nás setkat s šikanou v rodině, nejen mezi sourozenci, ale i mezi dospělými, rodiči. Již od útlého věku během našeho vývoje poznáváme, jakými způsoby se dá dosáhnout něčeho, po čem velmi toužíme, co nám poskytuje velké uspokojení. Jako vždy to bývá v dobrém smyslu ale i v podobě zla. Záleží už jen na nás, jakou formu si vybereme. Jestli chceme uspokojování svých potřeb dosáhnout tím, že někomu budeme ubližovat, nebo si vybereme těžší a klikatější cestu dobra, která pro nás znamená především značné úsilí, je souhra naší vůle a mnoha dalších příčin. Když dítě vyrůstá v neustálém prostředí zla, kde uspokojením je násilí a ubližování, je celkem „dobře vybavené“ na cestu šikany.

Bludný kruh dále pokračuje do předškolního věku v mateřských školách. Už i zde se můžeme setkat i s těžšími formami šikany. Mohu uvést i jeden případ, který se nedávno odehrál na Prostějovsku. Týká se to skupiny chlapců, kdy jeden z nich, úročník, nutil své dva

spolužáky, aby mu líbali a hladili přirození. Až v této fázi šikana vyšla najevo, protože normálně děti chodí na záchody samotné. Z vyšetřování případu jsem se dozvěděla, že agresor začal již dříve jen tím, že se velmi rád před těmito chlapci na toaletách odhaloval. Ukazoval jim penis a nutil je, aby se dívali. Tento útočník byl ve školce teprve krátký čas, zatím mu běžela tzv. zkušební doba, ale proč přešel z jiné školky, to netuším. Jak se tento případ vyřešil, to také nevím a nechci spekulovat o příčinách jeho chování, vím jen, že přišel dokonce 6. 2. 2015 na zápis do první třídy v té samé škole, ke které patří i výše uvedená školka – tedy „místo činu“. Nakonec byl přijat do první třídy na jinou základní školu.

Když jsem popsala tento velmi vážný případ z mateřské školy, divím se, že velmi mnoho kantorů odmítá připustit, že by se šikana mohla objevit na prvním stupni základních škol. Zejména v prvním období primárního vzdělávání, v 1. a 2. třídě. Žáci jsou přece tak malí, roztomilí a bezbranní. Vždyť prvňáčci jsou tak blízko předškolnímu věku. I při výuce postupujeme opatrně tak, abychom v tomto důležitém, a pro ně velmi těžkém období postupovali velmi opatrně. Pomalu přecházeli z hraní a bezstarostného světa předškolního věku do období povinností a každodenního učení v mladším školním věku. Toto období žáky chystá na dlouhou etapu vzdělávání a celého jejich života. Jenomže právě proto, že šikana je všudypřítomná a děti předškolního a mladšího školního věku jsou velmi zranitelné a ovlivnitelné, může virus šikany zasáhnout i zde. V knihách od M. Koláře (2005, 2011) najdete popsanych dost případů šikany již v takto nízkém věku a to i v těch vážnějších formách.

Když budeme krok po kroku postupovat dál, jak uvádí také ve své knize E. Kadlecová (2010), a podíváme se do období puberty, tedy do staršího školního věku, kde věk žáků je 11–15 let, je zřejmé, že i zde se jev šikany může vyskytovat. Pro společnost je ale více přijatelná, než v předchozím vývojovém období. Což je zarážející, protože stále mluvíme o dětech, které nemají ještě ani „občanky“. Na jedné straně tyto děti musí hlásit rodičům, co bylo ve škole, kam jdou, v kolik přijdou domů. Vědí, kdy mají večeřku, že si mají vyčistit zuby a pak jít spát.

Takto bych mohla pokračovat krok po kroku v celé ontogenezi člověka. V každém věku a po celý život se můžeme setkávat přímo i nepřímo se šikanou, jako hlavní či vedlejší protagonisté. Fenomén zla nás nemusí opustit ani tehdy, když přejdeme na jinou základní školu, vstoupíme do další životní etapy a dostaneme se na střední školu, odbornou školu

či učiliště. Se znaky šikany se můžeme potkat i na vysokých školách a univerzitách, kde bychom si troufli říct, že jsme přece dospělí a chováme se rozumně. Z bludného kruhu nemusíme vystoupit, i když vkročíme do pracovního procesu. I zde se můžeme dostat do kontaktu s mobbingem mezi kolegy, bossingem ze strany vedení k zaměstnancům, ale i se stuffingem obráceným proti šéfovi. Ani doma nemusíme mít klid a můžeme se setkat s partnerskou šikanou. Na sklonku života se setkáváme s šikanou v domovech důchodců nebo s šikanou ze strany rodinných příslušníků, kteří zneužívají slabosti starých lidí.

Šikana dle F. Perettiho (2010) je jako vzduch, který se šíří po celém světě, všude pronikne a každý ji můžeme vdechnout. Jen velmi těžko se ji můžeme vyhnout a ještě horší je dostat se z tohoto bludného kruhu ven. Důležitá je v tomto směru prevence. Mnoho lidí bere patologický jev šikany velmi lehkomyšlně a nejhorší je, když zlehčuje šikanu pedagog nebo jakýkoliv další pedagogický pracovník, či jiný zaměstnanec školy. Dnešní společnost je pouze laicky informovaná a mezi odborníky je málo specialistů, kteří se šikanou zabývají, dokážou ji úspěšně identifikovat, odkrýt až na samotné pravdivé jádro a hlavně správně, efektivně, ale přesto citlivě řešit.

1.3 Formy šikany

Co je a co není šikana? Jak rozpoznáme šikanu od prostého kočkování dívek, provokování a škádlení chlapců? Do šikany se neřadí podle M. Koláře (2005, s. 31) „*Jestliže se například poperou dva přibližně stejně silní žáci kvůli dívce jejich srdce, nejde samozřejmě o šikanování, protože tu chybí **nepoměr sil**, kdy oběť se neumí nebo z různých příčin nemůže bránit. V tomto případě rovněž chybí další významný rys šikanování, jímž je **samoúčelnost převahy agresora nad obětí**. Chlapec, který zde chce odstranit soka v lásce, by nepoužil agrese, kdyby konkurent „neoprůzval“ a dívka s ním nekoketovala. Souhrnně můžeme říci, že jiné běžné agrese ve školním prostředí jsou zaměřeny k dosažení nějakého cíle. Rozhodně není cílem agrese sama o sobě a lze předpokládat, že agresor by použil i jiný způsob, pokud by jim svého cíle dosáhl.*“

Pro porozumění, správnou prevenci a správné řešení fenoménu šikany nejsou důležité jen načtené a prostudované všechny její definice a trojrozměrný praktický pohled z knihy od M. Koláře, *Nová cesta k léčbě šikany* (2011). Důležitost je také v orientaci různých forem fenoménu. Mají pro léčbu a diagnostiku šikany nezastupitelnou úlohu a nesmíme je vynechat.

Dělení dle M. Koláře (2011, s. 77):

- 1) Základní formy šikan čili celkové vnější obrazy šikan, které mají významný vztah k léčbě.
- 2) Neobvyklé formy šikan, které zahrnují fyzické či sexuální extrémně brutální násilí nebo odrážejí změnu v základním schématu šikanování. Tato neobvyklost vyžaduje doladění základního postupu a někdy i jeho zásadnější změnu.

1.3.1 Základní formy šikany

Základní formy šikany jsou založeny na celkovém vnějším obraze šikanování, který úzce souvisí s léčbou. Prakticky to znamená určování typů vnější podoby šikany z hlediska agrese. P. Říčan (1995, s. 21) „*Šikana je zvláštní případ agrese. Proto nám šikanu pomůže pochopit, když aspoň velmi stručně načrtneme teorii lidské agrese. Agrese v politice znamená napadení, například válečné napadení jednoho státu druhým. Podobně může přepadnout člověk člověka nebo lev gazelu, kterou loví, ale vlastně i bacil může napadnout naše tělo – a pěkně agresivně!*“ Agrese, stejně jako šikana, je všude kolem nás, je jako vir, který napadne buňku a celou ji pohltí. Jak uvádí D. Olweus (1969) bychom se takto ale daleko nedostali, a proto si pojem agrese musíme zúžit a podívat se podrobněji na agresi uvnitř společnosti, uvnitř příslušníků jednoho druhu. Podrobnější pohled na vnitrodruhovou agresi, je důležitý, protože je rozdíl, když jeden druh napadne odlišný druh. Rozdíl je, když člověk napadne a zabije zvíře, a když člověk napadne a usmrtí člověka. P. Říčan (1995, s. 21) „*Když např. lev napadne zmíněnou gazelu, děje se v něm něco podstatně jiného, než když se utká s jiným lvem, fungují při tom jiná mozková centra a lev to prožívá (jestli u lva můžeme mluvit o prožívání) jinak.*“

Pro přehlednější rozlišování v praxi z hlediska typu agrese uvádí M. Kolář (2011) přehlednou tabulku.

M. Kolář (2011, s. 78), **základní formy šikany:**

Šikana podle typů agrese – prostředků týrání	fyzická, psychická a smíšená šikana, kyberšikana – jako specifická forma psychické šikany
Šikana podle věku a typu školy	šikana mezi předškoláky, žáky prvního stupně a druhého stupně, uční, gymnazisty..., šikana mezi vysokoškoláky
Šikana z genderového hlediska	chlapecká a dívčí šikana, homofobní šikana, šikana chlapců vůči děvčatům, šikana dívek vůči chlapcům
Šikana odehrávající se ve školách s různým způsobem řízení	na jedné straně škola s demokratickým vedením a na druhé straně škola, případně výchovný ústav, kde je tvrdý hierarchicko-autoritativní systém
Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů	šikana neslyšících, nevidomých, tělesně postižených, mentálně retardovaných žáků, apod.

Tabulka 1 (M. Kolář, 2011, s. 78)

P. Dařílek (2013) uvádí, že pro správné diagnostikování a odhalení šikany je dobré znát jednotlivé základní typy a vědět o nich co nejvíce. Je třeba umět rozpoznat alespoň největší obtíže pro jejich odhalování a nápravu. Například u dívčího ubližování je mezi hlavními aktérkami zvláštní vztah a šikana probíhá v kamarádkém plášti. Pod záštitou pomoci se útočnice dostává co nejvíce „pod kůži“ oběti a psychicky ji zraňuje na nejcitlivějších místech. Oproti tomu chlapecké party útočníků svou oběť rozhodně za kamaráda nepovažují, ale spíše za cizince, který narušuje jejich „imidž“ a většinou oběť pořádně ztlouče. Podle R. Bláhové a L. Šalšové (2012) se v neposlední řadě, díky vývoji informační technologie objevuje

tzv. kyberšikana, která se odehrává v duchu anonymity a jedná se o moderní způsob psychického týrání, kdy je pro oběť téměř nemožné se účinně bránit. Pro více informací ohledně kyberšikany bych doporučila nově založený internetový portál katedry českého jazyka UP Olomouc dostupné na adrese <http://esynergie.upol.cz/>.

Z hlediska třídění považujeme výše zmíněné formy šikany za pravé (účelné) klasifikace a mají obecnější a trvalejší význam v léčbě. Tyto požadavky též splňují nejenom základní, ale i neobvyklé formy šikany.

Těchto poznatků, převážně dílčích, existuje velmi mnoho, z nich některé můžeme odvodit jednoduše z obecných zákonitostí, ale ve více případech však musíme zkušenosti ke správnému diagnostikování získat z dlouhodobé praxe.

1.3.2 Neobvyklé formy šikany

Druhým typem, který je pro léčbu také nepostradatelný, jsou neobvyklé formy šikany. Tento typ nás může zmást, velmi šokovat svou podobou a dokáže nás zcela vyvést z míry. U neobvyklých forem musíme upravit základní postupy. Ve školách se naštěstí tento typ moc nevyskytuje, i přesto existují takové, na které si musíme dát velký pozor. Obtížnost léčby je převážně v tom, že podstata zla vychází ze skrytých vnitřních zákonitostí, nejen z vnějších znaků, a proto se hůře rozplétají, diagnostikují a léčí, To ostatně uvádí i E. K. Gale (2013).

Dělení dle M. Koláře (2011, s. 93):

- 1) **Šikana krajně ohrožující potřebu bezpečí pedagoga a život oběti** – zahrnuje potřebu bezpečí pedagoga, útočí na jeho integritu, jedná se o velmi fyzicky brutální ubližování, kterého se učitel stane náhodným svědkem, je s ním tedy konfrontován nenadále, náhle. Sem řadíme mocné výbuchy šikan celé skupiny (třídy, školy, ústavu, atd.), které mohou vyvrcholit až v „lynčováním spolužáka“, může mít i podobu sexuálního násilí.

- 2) **Šikany se změnou v základním schématu** – tato změna se týká základního schématu šikanování a je komplikací ve vyšetřování i léčbě, z hlediska praxe se to týká hlavně účastníků šikany a odlišnosti v organizaci školy, tzn. některý z aktivních či pasivních aktérů šikany nebo některý z pedagogických pracovníků školy, ale i z jiných lidí – rodičů, inspektorů, vyšetřovatelů, apod., se řadí mezi vlivné lidi, kteří zastávají nějakou vysokou funkci.

Shrnutí pro praxi a léčbu je identifikace a respektování obou skupin fenoménu velmi důležitá, protože nechceme ohrozit bezpečí žádného z protagonistů a musíme někdy přikročit k plánu, který má poplachové prvky, jindy není potřeba tak vyhoceného scénáře, ale potřebuje menší či větší konečné doladění postupu.

1.4 Pět stádií šikanování

Pro úspěšnou a správnou léčbu již nemocné skupiny, jak uvádí ve své knize P. Dařílek (2013), jsou velmi důležité znalosti vývoje nákazy šikanou. Jednotlivá stadia totiž vyžadují jiný přístup a jinou metodu zásahu, abychom nenapáchali více škod než užitku, protože i to se při užití nesprávného zásahu může stát a následky mohou být až katastrofální. Nejzákladnější rozdělení je M. Koláře (2005, 2011), který vývoj stádií rozděluje do pětistupňové škály, ale i zde musíme počítat s různými odchylkami od základního schématu.

Jestli se budete chtít dovědět o jednotlivých stádiích více, doporučuji internetovou stránku dostupnou na adrese <http://www.minimalizacesikany.cz/>. Zde se můžeme informovat o jednotlivých stádiích vývoje šikanování i s příklady případů, které se skutečně stali živým lidem.

Základní scénář zachycuje postupný vývoj negativních vztahů ve skupině, mezi jejími členy. Dále pak postupné přijímání nových norem ubližování celou skupinou a naprostý zánik demokratických, morálních, lidských práv člověka. M. Kolář (2011, s. 45) „*Jednotlivá stadia se vyznačují typickou konstelací postojů k násilí. Konkrétní matice se vytváří různou*

kombinací šesti postojů. Ty nemusí být všechny přítomny. Jsou to otevřený nesouhlas, zastrašený nesouhlas, lhostejnost (mě se to netýká, mě to nezajímá, já si svačím, dělám své úkoly), ambivalence (přitahuje mě to, ale mám strach), sympatizování (rád se koukám na ponižování), souhlasný postoj (přidávám se k týrání spolužáků).“ Zjednodušeným způsobem můžeme říci, že skupina, kde se vyvíjí šikana, v jednotlivých stádiích kopíruje situaci ve společnosti. Chápeme to tak, že zdravá skupina je evidentně demokratickou společností, oproti tomu nejhorší fáze vnitřního vývoje šikany připomíná vyhlazování Židů v koncentračních táborech.

První stádium: Zrod ostrakismu

Největší překážkou společnosti pro pochopení a správné diagnostikování šikany je domněnka, že jev může vzniknout pouze ve skupině, kde se objeví nějaký zlý agresivní jedinec se sklony k sadismu a tyranii. Například, že tento jedinec musí být silný, hloupý a již třikrát propadl do třídy, která je pro něj slabou překážkou. Tyto předsudky jsou velmi zavádějící, protože v každé skupině se při hrách téměř okamžitě najdou ti, kteří mají tendence ovládat ostatní, jiné ti, kteří se řadí mezi tzv. „oblíbence“, i další jedinci s dominantními charakterovými vlastnostmi. Stejně jako v knize od E. Zöllera (2007) se na druhé straně vyčlení i ti, kteří jsou psychicky nebo fyzicky slabší, nachází se na tzv. „sociometrickém chvostu“. Tito žáci se mohou setkat s prvotními prvky šikanování, s tzv. ostrakismem, pokud není třída dobře vedena v rámci skupinových vztahů pedagogem. M. Kolář (2011, s. 47) „*Jde o mírné, převážně psychické formy ubližování, kdy se okrajový člen necítí dobře – je neoblíben a neuznáván. Ostatní ho více či méně odmítají, nebaví se s ním, dělají na jeho účet „drobné“ legrácky apod.*“ V tento okamžik započalo riziko negativního vývoje vztahů skupiny.

Druhé stádium: Přitvrzování manipulace a výskyt fyzické agrese

Z prvního stádia, kde došlo k vyčleňování a vyhledávání nejslabších článků komunity, se šikana vyvíjí do dalšího stádia. D. Oudová (2014) uvádí hlavní důvod negativního vývoje krizi skupiny, která je normálním jevem a dává skupině šanci pozitivního růstu. Ale pro správnou cestu je potřeba pomoc pedagoga, který umí pracovat se vztahy ve skupině. Když

třída není správně vedená a je ponechána samostatnému růstu, znamená to pro ni velký stres, který negativně ventiluje právě přes nejslabší články, přes slabé žáky. Své negativní pocity si spolužáci „vybíjejí“ na tzv. „černých ovčích“, které začínají postupně poprvé subtilně fyzicky trestat za to, že se bude psát těžká písemná práce nebo jen prostě proto, že chodit do školy je samo o sobě velmi stresující. Velmi rychle se do druhého stádia dostane skupina, která spolu tráví i volný čas, například brigády, školy v přírodě, apod., kdy se musí vypořádat se spoustou času, který neumí aktivně naplnit. Nebo také třída, kde se vyskytuje více výrazně agresivních jedinců, kteří přirozeně využívají své síly k naplnění svých potřeb. Tento pocit, jak chutná moc, je velmi intenzivní a může znamenat poslední zlomení zábran agresorů, kteří začínají své zlé chování opakovat. Pokud skupina není složena převážně z pozitivně a demokraticky cítících členů, kteří by se zlu postavili, zarazili jeho jednání a pokusy o šikanování jsou trpěny, je jisté, že kořeny šikanování v této komunitě zakoření a budou se dále vyvíjet. Pro pedagoga to není lehký úkol, vytvořit morálně zdatnou a zdravou skupinu, která se dokáže bránit zrodu šikany.

Třetí stádium: Klíčový moment – vytvoření jádra agresorů

Pokud nemá skupina vytvořené pevné jádro, které by bránilo prvotním příznakům šikany, prvním fyzickým útokům a dalšímu vývoji šikany, vytvoří se skupina agresorů, tzv. „úderné jádro“. Toto jádro začne společně spolupracovat a systematicky šikanovat nejvhodnější oběti z prvního stádia ostrakismu, tedy ty nejslabší žáky. Třetí stádium je klíčovým momentem ve vývoji fenoménu, protože zde se může změnit z počátečního do pokročilého stádia. D. Oudová (2014) hlavní role, silných a slabých, rozděluje tak, že dále vznikají podskupiny, které podle svého charakteru bojují o vlivné postavení. Záleží na tom, zda jedna z podskupin bude silná a bude ctít dobré vztahy, zda se dokáže postavit údernému jádru a hlavně jeho popularitě. Protože ubližování slabým se stává více či méně populární, protože ponižování vyvolává u přihlížejících protagonistů smích, prozatím. Ale tato rovnováha mezi dvěma hlavními podskupinami je velmi křehká, lehce se může změnit, stačí příchod dalšího agresora nebo oběti. Navíc se silné slušné skupiny příliš nevyskytují a většina žáků ctí nevyslovený zákon „nebonzovat“.

Čtvrté stádium: Většina přijímá normy agresorů

Absence silného jádra charakterově slušných žáků umožní agresorům další růst a jejich činnost může nerušeně pokračovat. Normy agresorů přijímá většina třídy a málokdo se jim dokáže postavit. Skupina se mění, členové přijímají chování vůdců, ukáznění žáci se začnou chovat agresivně a dokonce se i aktivně účastní šikanování, u kterého prožívají uspokojení.

Páté stádium: Totalita neboli dokonalá šikana

Bez pomoci některého z pedagogů, pracovníků školy nebo odborníka se šikana vyvine do posledního, nejhoršího stádia. Nepísané zákony a normy jsou přijaty všemi členy skupiny, nebo jsou tiše respektovány a dochází k totalitnímu režimu, tzv. „stádia vykořisťování“. Žáci se rozdělí na dvě skupiny, které M. Kolář (2005, 2011) pojmenoval „otrokáři a otroci“. Pojmenování je výstižné a velmi přesně popisuje vztah mezi těmito dvěma skupinami. Otrokáři se označují za vůdce, krále, nadlidi, kterým spodina nesahá ani po kotníky a je určená pouze k tomu jim sloužit. Využívají u nich vše, co je využitelné, od materiálního vykořisťování, po jejich tělo, city, rozum, a jiné. Agresoři ztrácejí poslední zábrany, zbytky lidskosti, zdokonalují se v týrání a jejich nutkání je neustále nutí k opakovanému násilí. Přihlížející podskupina žáků, která zprvu zaujala neutrální postoj, je stále aktivnější a také samostatně šikanu realizuje. Brutalitu začínají považovat za normální a vlastně výbornou legraci, lidskost je vytěsněna alternativní identitou, přijímají kompletní ideologii násilí, kde není místo pro soucit a pocit viny. I když je poslední stádium typické spíše pro ústavní výchovu, věznice či vojenské útvary, v mírnější podobě se může vyskytovat i ve školských zařízeních. Nejhorší variantou je, když hlavním aktérem je oblíbený a úspěšný žák u spolužáků, tak i u pedagogů a ostatních zaměstnanců školy. Může být předsedou třídy, pomocníkem třídního učitele, organizátorem různých školních akcí, apod. Pro oběti se obtížnost situace stává neúnosnou, a pokud ji nějaké zjevné fyzické zranění neprozradí, řeší ji různě: únikem do nemoci, neomluvenými hodinami, přechodem na jinou školu, přestěhováním, zhroucením nebo dokonce pokusem o sebevraždu, který může být úspěšný.

2 PROTAGONISTÉ ŠIKANY

V každé skupině, které provázejí celý náš život, se okamžitě začnou utvářet vztahy a normy, podle kterých se musí naše role řídit. Pokud je skupina vztahově zdravá, nepsané normy se těžko přetvářejí. Když se ale skupina stane útokem ostrakismu, počátečního vývojového stupně šikanování, je pro agresory snadnější stanovit si svá pravidla a své normy. Při dalších vývojových stádiích postupně všichni členové pasivně či aktivně přijímají vše, bez ohledu na to, co jim velí jejich vůle a morální myšlení.

Pro správnou orientaci a pomoc ve skupině podle T. W. Doyla (2000), kterou přemohlo patologické chování ve školském prostředí, je důležitá orientace v osobnostních charakteristikách jejich hlavních i vedlejších protagonistů. Nejdůležitější příčinou pro vznik šikany jsou osobnosti agresorů a obětí. M. Pugnerová (2013) také uvádí další příčiny, kterými jsou při vzniku šikanování také vztahy v celé skupině a prostředí, odkud hlavní aktéři pocházejí. Všechny tyto faktory na jedince působí a utvářejí jeho osobnost. Seznámíme se nejen s hlavními aktivními iniciátory, ale i s oběťmi, publikem, které nevědomky svou pasivitou podporuje bujení a vývoj šikanování. Je důležité se zaměřit i na vliv rodiny obou hlavních protagonistů, prostředí, ve kterém vyrůstali, a výchovu, která jim byla poskytnuta. Důležitý je i vliv samotné společnosti, protože ať už se bráníme jakkoli, škola se stává malým mikromodelem naší společnosti. Neméně důležitá je i role a osobnost pedagoga, který má podat pomocnou ruku, když rodiče posílají své dítě na další životní pouť. Učitel utváří vztahy ve skupině a pomáhá je vést správným směrem.

2.1 Agresor

Říčan a Janošová (2010, s. 53) „*Agresor, ten, kdo se aktivně zúčastní šikany, zvláště ten, který ji začíná a vede (iniciátor), skutečně mívá určité typické vlastnosti.*“ Rozpoznáním agresorů nám může pomoci odhadnout, kdo ve skupině by se útočníkem mohl stát nebo kdo jím už v nemocné skupině je. Velmi důležité je, abychom se vyvarovali stereotypům o vlastnostech a fyzickém vzhledu útočníků.

Agresoři neboli iniciátoři šikany jsou podle P. Janošové (2011) ti, kteří aktivně ubližují druhým, psychicky i fyzicky, ale hlavně úmyslně. Většinou jsou to silní jedinci, kteří umí svůj strach skrývat nejen před sebou, ale hlavně před ostatními. Zároveň však využívají strachu druhých ke svému prospěchu a potěšení. Ve srovnání s obětí bývají zdatní i po fyzické stránce. Často se věnují nějakému bojovému umění nebo jej alespoň aktivně vyhledávají a jejich znalosti o nich jsou teoreticky zdatné.

M. Kolář (2011, s. 139) uvádí, že existují motivy, které jsou hnacími motory v konání iniciátorů. Mezi hlavní zahrnuje nereflektovanou krutost, která způsobuje euforii z ublížení druhému, jeho utrpení a ponížení. Druhým hlavním motivem je obrovská touha po moci. Existuje však mnoho dalších motivů, které se nejen přidávají, ale i prolínají s hlavními motivy a vytvářejí společnou strukturu.

Příklady motivů podle M. Koláře (2011, s. 139 – 140):

- 1) Motiv upoutání pozornosti – agresor touží být středem zájmu, oblibě a přízně publika.
- 2) Motiv zabíjení nudy – tyran, který je citově prázdný, potřebuje nějaké vzrušení, které mu způsobuje právě ubližování druhým. Najednou našel to, co ho baví.
- 3) Motiv „Mengeleho“ – Josef Mengele. *Osvětim – Auschwitz* [online]. © 2014 [2014]. Dostupné z: <http://www.osvetim-auschwitz.estranky.cz/clanky/JosefMengele.html> 2014. „*Velmi se pak zajímal o lidi s určitými tělesnými anomáliemi a také o dvojčata. Zatímco se jiní lékaři snažili najít co nejefektivnější způsob sterilizace „méněcenných“ ras, Mengele svůj zájem naopak směřoval k zvýšení plodnosti německých žen a zdokonalení rysů árijské rasy. Spoustu času trávil ve své moderně vybavené pitevně, nacházející se u krematoria č. 2 v Březince. Mengele se snažil změnit barvu očí pomocí vstřikování barviv. Výsledkem byla pouze infekce a někdy i slepota. Podle svědků měl mít Mengele celou jednu stěnu pokrytou přišpendlenýma očima*“. Iniciátor, podobně jako německý lékař Josef Mengele, touží po tom dozvědět se, co je uvnitř člověka, co daný jedinec vydrží a chce zkrátka věci přijít na kloub.
- 4) Motiv žárlivosti – iniciátor cítí žárlivost a závidí dobrému žákovi přízeň pedagogů, kterou musí pomstít.

- 5) Motiv „prevence“ – může se stát, že oběť, která se již stala obětí šikany, se chce vyvarovat dalšímu svému ubližování a sama radši začne aktivně či pasivně šikanovat.
- 6) Motiv vykonat něco velkého – dokázat sami sobě, že jsou schopni vykonat něco velkého a hlavně viditelného.
- 7) Motiv překonání osamělosti – agresor většinou pochází z rodiny, která je citově chladná a on se cítí prázdný, nenaplněný, proto vyhledává svou oběť, která vzlykáním ukazuje svou přízeň a náklonnost.

Osobnost agresora podle M. Koláře (2000):

Typ	Charakteristika	Vnější forma šikanování	Specifika rodinné výchovy
„Drsňák“	hrubý, primitivní, impulzivní, se silným energetickým přetlakem, kázeňskými problémy – narušeným vztahem k autoritě, někdy zapojený do gangů páchajících trestnou činností	šikanuje masivně, tvrdě a nelítostně, vyžaduje absolutní poslušnost, používá šikanování cíleně k zastrašování ostatních	častý výskyt agrese a brutality rodičů; jako by agresori násilí vraceli nebo ho napodobovali
„Slušňák“	velmi slušný, kultivovaný, narcisticky šlechtěný, sevřený, zvýšeně úzkostný, někdy i se sadistickými	násilí a mučení je cílené a rafinované, děje se spíše ve skrytu, bez přítomnosti svědků	časté uplatňování důsledného a náročného přístupu, někdy až vojenského drilu bez lásky

	tendencemi v sexuálním smyslu		
„Srandista“	„srandista“, optimistický, dobrodružný, se značnou sebedůvěrou, výmluvný, nezřídká oblíbený a vlivný	šikanuje pro pobavení sebe i ostatních; patrná snaha vypíchnout „humorné“ a „zábavné“ stránky	bez významnějších specifik; pouze v obecnější rovině je přítomna citová subdeprivace a absence duchovních a mravních hodnot v rodině

Tabulka 2 (M. Kolář, 2000)

2.2 Oběť

Charakteristika a osobnost oběti je poněkud složitější, P. Dařílek (2013) ve své knize uvádí, že popsání jejich osobnostních rysů je mnohem těžší než postihnout osobnostních rysů agresora. Většinou v každé skupině se po prvním nevinném popichování vyčlení silnější a slabší jedinci. Výběr může být naprosto nahodilý a rozmanitý a oběti se může stát vlastně každý. Přesto se objevují tzv. „typické oběti“, které jsou opakovaně týrané. Jsou to jedinci, kteří neumějí skrývat svůj strach, ve stresových situacích se raději stáhnou, ztrácejí hlavu a propadají panické hrůze. Tento strach působí na iniciátory jako magnet, vždy ho vycítí a tak je pro ně výběr oběti velmi snadný. V tomto smyslu jsou tedy oběti psychicky velmi slabí jedinci a také, oproti svým útočníkům, bývají slabí po fyzické stránce. To ale to nemusí být vždy podmínkou. I ti silnější jedinci, kterým výška ani síla nechybí, se mohou stát obětmi právě pro svou mírumilovnost. Jejich vztah k dospělým se může zdát úlisný až podlézavý a může vyvolávat spíše nechuť. V těchto případech pedagog vlastně ani nemusí poznat jeho volání o pomoc.

Dle D. Oudové (2014) má každá skupina nějaký svůj standart jak pro fyzický vzhled, tak i pro psychickou stránku osobnosti. Jakmile se však někdo tomuto standardu vymyká, okamžitě se stává cílem pozornosti. Může se stát, že dlouhodobě nemocný jedinec přijde

do třídy, je najednou jiný, dlouho tu nebyl a tak nesplňuje normy, které v době jeho nepřítomnosti celá skupina přijala. Je proto v ohrožení, protože negativní výběr může vyjít na něj.

Samozřejmě existují určité typické charakteristiky obětí jevu, zvyšující riziko pro dotyčného jedince. Týká se to tělesných handicapů vrozených nebo z následků operace či nehody, malé fyzické zdatnosti, obezity, neobratnosti ve fyzických aktivitách, a podobně. K psychickým handicapům patří většinou specifické poruchy chování a učení a ve velké míře opožděný duševní vývoj – mentální postižení.

Pro prevenci je dobré znát **základní typologii obětí a jejich podskupiny**, MUDr. Eva Vaníčková, CSc. (2002) je rozděluje na:

- 1) oběti „slabé“, které mají tělesný či psychický handicap;
- 2) oběti „silné“ a nahodilé;
- 3) oběti „deviantní“ a nekonformní;
- 4) šikanovaní žáci s životním scénářem oběti.

Rozlišit však, kdo se v dalších dnech a v dané skupině stane obětí, je obtížné. Mohou se jimi stát také oběti, které nemají žádného kamaráda, jsou izolováni, nebo oběti mající alespoň jednoho dobrého přítele. Oběťmi se stávají i darebáci, kteří jsou neoblíbení jak u spolužáků, tak i u pedagogického sboru. Některé oběti dokonce tyrany vyhledávají a sami je provokují, protože touží po jejich náklonnosti a jejich „lásce“, která se jim většinou doma v rodině nedostává.

Ať už je oběť jakákoli, zlá, hodná, slabá nebo silná, vždy musíme tento složitý pletenec vyřešit, protože nikomu a nikdy nesmí být ubližováno.

2.3 Publikum

Ve skupině, která již byla napadena chorobou šikany, se samotné šikanování netýká jen hlavních aktérů, ale samozřejmě i němeho publika, které podléhá destrukci vzájemných skupinových vztahů. Zd. Martínek a P. Kameníčková (2008) uvádí, že se v prvních stádiích vývoje šikany někteří snaží zabránit bezpráví, které se ve třídě děje, ale většina členů zaujme postoj ignorující, pasivní, zstrašený apod. V pozdějších stádiích členové skupiny cítí ambivalentní pocity, kdy je šikanování přitahuje, ale zároveň straší, později sympatizují s útočníky, nejprve jen pasivně přihlížejí a vnitřním hlasem podporují, později se aktivně účastní a přijímají souhlasný postoj s agresory. Dokonce cítí potěšení z jejich činů, které druhému způsobují bolest. Postoje členů skupiny se v jednotlivých stádiích mění a pro správnou prevenci je důležité tyto postoje rozpoznat, abychom mohli úspěšně a správně skupině pomoci.

Podle M. Koláře (s. 61, 2000): „*Konstelace postojů se v průběhu onemocnění mění a pro léčbu je důležité znát aktuální vzorec.*“

2.4 Pedagog

Role pedagoga, jak říká J. Šturma (2001), je v konstelaci správného vývoje vztahů ve skupině velmi důležitá. Právě pedagog je hlavním činitelem při ovlivňování skupiny, která spolu tráví spoustu času. Dle F. Černocho (1999) musí učitel nejprve porozumět sám sobě, své osobnosti a svým charakteristickým rysům. To jsou typické znaky vyspělého jedince, který dovede řídit svou třídu a správně ji vést. Jinak se dopouští na členech skupiny vážných škod. Závažných nedostatků v osobnosti pedagoga je mnoho, někteří jsou zcela nevybaveni pro práci pedagoga, další jsou morálně nevyzrálí nebo jim chybí motivace k výkonu práce učitele.

Na druhou stranu podle M. Koláře (2000) existují i velmi zapálení jedinci pro svou práci, ale ne ve smyslu pozitivním pro členy skupiny. Tito pedagogové šli učit jen proto, že touží po moci, touží někoho ovládat. Protože učitel je autorita a tu musí jeho žáci bezprostředně ctít a poslouchat. Tento tradiční pedagogický styl nepřijímá žádnou možnost spolupráce při utváření výukového plánu se svými žáky, převládá zde hierarchie a autorita učitele,

který nevyužívá potenciálu vzájemných vztahů a interakcí mezi žáky. Nevědomky takto podporuje právě jednání agresorů, kteří se v něm vidí, chtějí též ovládat ostatní. Nechává ladem a náhodě mocné síly skupinové dynamiky. Tito učitelé nejsou schopni ve třídě vytvořit atmosféru náklonnosti, emocí a porozumění. Nevidí do skupiny a jejich vzájemných vztahů, nemůže tedy ani vidět volání o pomoc slabších členů nebo raději volání o pomoc v jistých situacích přehlíží.

Typickým předsudkem většiny učitelů je pasivita a vyhýbavost. Velká část pedagogů podceňuje utrpení obětí, případy řeší polovičatě a velmi neobratně s malým trestem. P. Říčan (1995, s. 40) „*Častý je postoj: „Ať si to děti vyřídí mezi sebou!“ . Je skutečně optimální nechat děti, aby se na svých drobných sporech učily sebeprosazování, umění kompromisu, usmířování atd., a to i za cenu drobných křivd, ke kterým při tom dochází. V případě šikany to ovšem neplatí, šikana je, jak už víme, školou bezpráví, bezohlednosti a zbabělosti.*“ Názor těchto učitelů je tedy takový, že nejlepším stanoviskem je to, že pokus o řešení by vedl pouze k tomu, že by děti více lhaly a mlžily a šikana by stejně probíhala dál.

Někteří učitelé se nebojí mluvit o šikaně, ale pořád u nich převládají rozpačité emoce a přiklání se spíše k tomu, že na „jejich“ škole šikana není, tento fenomén je spíše výjimečný a na „jejich“ škole nepředstavuje žádný velký problém. Právě neschopnost diagnostikovat, vyšetřit a správně kázeňsky postihnout patologický jev vede k tomu šikanu přehlížet, i přesto, jak závažná je. Zatím je na našich školách velmi málo odborníků, není příliš mnoho odborných seminářů a také chybí podmínky pro výcvik expertů právě v oblasti šikanování. Nezřídká jim „klacky pod nohy“ házejí ostatní kolegové či dokonce samotní ředitelé školských zařízení, pro které je výskyt šikany na jejich škole velmi nepohodlný.

Bohužel tradiční hierarchicko-autoritativní styl výuky a předsudky fenoménu šikany způsobuje to, že i na pedagogických fakultách převládá autoritativní forma „spolupráce“. Absolventi, budoucí pedagogové, jsou tedy nepřipraveni pro demokratickou formu výuky. Jsou školy, kde ještě převládají v pedagogickém sboru učitelé, kteří byli v mládí vyučováni právě touto formou výuky a sami ji na dětech praktikují. Tímto bývá negativně ovlivněna následná praxe na školách, což spolu s absencí vzdělání v oblasti prevence a řešení šikany způsobuje neúspěšnost v boji proti šikaně ve školách.

V závěru popisu role pedagoga v oblasti šikanování musím ještě uvést, že podle Z. Martínka a P. Kameníčkové (2008), se v dnešní době vyskytují stále častěji případy

ubližování právě učitelům. Každý pedagog se ve své praxi setkává s nějakou formou odporu vůči jeho autoritě, ale jen charakterově silný a zralý jedinec dokáže tento neustálý boj o pozornost a „poslušnost“ skupiny ustát a vyhrát. Bohužel existuje mnoho absolventů, kteří nejsou se svým budoucím povoláním vůbec vnitřně smířeni a neustále bojují sami se sebou. Ti se poté stávají terčem šikany „silnějších“ žáků, kteří přebírají absolutní moc nad třídou i jejich třídním učitelem. Většinou ubližování zůstává ve stadiu ostrakismu a agresori si tak pedagoga pouze „ořukávají“. Pokud tento počáteční stav učitel rychle nevyřeší, vývoj může pokračovat dál a slovní násilí se může vyvinout i ve fyzické ubližování. Samotný pedagog dává svým žákům velmi špatný příklad tím, že se ze studu nikomu nesvěří, má strach o svou pozici v kolektivu kolegů a tak se snaží bojovat se svým problémem sám. Většinou se pedagog nakonec zhroutí, odejde ze školy, aniž by uvedl pravý důvod odchodu. Výsledek je pak stejný jako u dětských obětí, tento pedagog po přechodu na jinou školu nedokáže ani zde uchránit svou autoritu a podléhá stejnému problému. Většinou již nebývá schopen pracovat jako učitel.

2.5 Rodina

M. Pugnerová (2013) vyzvedává další důležitý faktor pro vznik šikany, a to rodinu. Poznání rodinného zázemí obou hlavních aktérů nám může pomoci diagnostikovat možné budoucí agresory či oběti. Rodiny agresorů i rodiny obětí mívají charakteristické rysy, výchovné metody apod. Většinou ale mají jednu společnou věc a to je významné selhávání v naplňování citových potřeb svých dětí.

Některé rysy obou rodinných prostředí je možné při osobním kontaktu vysledovat. Většina agresorů projevuje citovou deprivaci, nebo subdeprivaci, následkem selhání jejich rodin v plnění emočních potřeb útočníků. Charakteristickým rysem je absence mravních hodnot, chybí ohled na slabé. Podle M. Koláře (2000) se agresori setkávají ve výchově s brutalitou a agresí svých rodičů. Někteří útočníci jsou vychováni velmi přísně a bez lásky, výchova připomínala spíše vojenskou službu a poslušnost. Rodina agresora se jen zřídka dozví, že jejich dítě je „sadistický“ útočník, který ubližuje ostatním. A když se jim tato skutečnost při vyšetřování sdělí, společně se všichni obhajují, že oběť si za to může sama,

často se ohání se evolucí a hesly historických osobností. Nezáleží přitom, zda věci vyplují na povrch ve stadiu ostrakismu nebo v pokročilejších vývojových etapách šikany. Převážná většina rodičů nikdy nepřijme to, že jejich dítě je zlé a postrádá jakékoli emotivní citění. Využijí všech prostředků, aby svalili vinu na oběti, ohánějí se právními postupy a podáním trestního oznámení a hlavně požadují konfrontaci s obětí. Ovšem existují i rodiče prosociálně orientovaní, jejichž normy jsou morální, ale jejich výchova se mohla zvrtnout. Způsobů je mnoho, většinou ani netuší, že dělají něco špatného, že výchovu nezvládají. Nejvíce ohrožení jsou rodiče samoživitelé, kteří zůstali z různých důvodů na výchovu dětí samotní a nezvládají přirozenou „demonstraci“ svých jedinců, danou vývojem dítěte. Někteří rodiče dokonce již sami trpí hrubostí a agresivitou svých dětí a stanou se terčem šikanování.

Rodiče obětí se o ubližování svého potomka dovídají častěji, než rodiče iniciátorů. Děti se totiž i přes svůj strach z „bonzování“ mohou svým rodičům svěřit nebo naopak, pokud fáze ostrakismu přešla v další stádium převážně fyzického týrání. V těchto případech si rodiče nemohou nevšimnout viditelných ran na těle, i když se oběť snaží vše různým způsobem skrývat. S. Bourcet a I. Gravillon (2006) nabízí reakci rodičů obětí ve velké většině negativní k diagnostice a vyšetřování šikany. Rodiče mají přirozený strach o svoje děti a nechtějí, aby kdokoli věděl, že jejich dítě je obětí. Svůj strach o svého potomka skrývají hlavně před agresory, kteří přímo ohrožují zdraví i život šikanovaných jedinců. Většinou dítěti jen poradí, aby to vydrželo, že mu nic jiného nezbyvá. U šikany mezi chlapci dodávají heslo: „*Jsi přeci chlap! Něco vydržíš! Brečí jenom holky!*“ Následně po něm chtějí, že si to má s útočníky vyřídit samo, čímž podporují jeho pocit méněcennosti, nízkého sebevědomí a hlavně osamělosti, že jsou na všechno samotní. Po takové odezvě od rodiny oběť už nikdy nebude věřit žádnému dospělému, protože když mu nepomůžou ti nejbližší, proč by mu měli pomáhat jiní dospělí, kterým přeci nedůvěřuje. Ale ani rodiče obětí nejsou všichni stejní, mnozí reagují správně a snaží se spolupracovat, dítě podpoří, zajistí mu ochranu a snaží se mu všemi prostředky správně pomoci. V tomto případě už rodičům zbývá jen jediná možná překážka, a to v podobě odmítavé spolupráce ze strany pedagogických pracovníků školy a hlavně od vedení, které nechce, aby se rozneslo, že v jejich škole se může tento zlý jev vůbec objevit a působit pro ně negativně.

2.6 Společnost

Jak uvádí E. Vaničková (2002) spolu škola a společnost vždy úzce souvisí. Co se děje ve společnosti se negativně i pozitivně odráží v jejím mikromodelu ve školském i jiném výchovném zařízení. Názory společnosti, její postoje a hodnoty se odrážejí i u dětí.

U Z. Martínka a P. Kameníčkové (2008) je dnešní společnost pro prevenci šikanování špatným vzorem, protože „rytířské hodnoty“ ctnosti, slušnosti, ohleduplnosti, pravdivosti a poctivosti neúprosně ustupují do pozadí. Do popředí se tak dostává úspěch, kariéra a politika. Tyto „ctnosti“ jsou oslavovány i přesto, že většinou nebývají dosaženy poctivým způsobem a společnosti je zcela jedno, jakým způsobem těchto hodnot bylo dosaženo. Tento vzor je pro děti a mládež zhoubný, protože obecně uznávanou zásadou se stává to, že uspokojování svých potřeb můžeme dosáhnout jakýmkoli způsobem.

Moderní společnost hodně ví o svých právech a neustále se s nimi ohání, jak uvádí P. Rymešová a K. Chamoutová (2014). Respekt k autoritám naprosto upadá. Úpadek kázně na školách je velký a má řadu příčin. Jednou z hlavních je strach a neschopnost účinně bránit slabé před silnými, proto se patologické vztahy mohou rychle vyvíjet. Tenze mezi školou a společností se drží již několik let. Pro úspěšnou prevenci proti šikaně je důležitá spíše spolupráce, důvěra a ochota z obou stran.

Negativně při vzniku šikany přispívají z velké části media. Televize, internet, radia i tisk se stávají jediným principem, určujícím obsah a formu norem. Následky pro společnost jsou pak takové, že školáci naprosto běžně berou násilí, které je oslavováno. Děti neposlouchají to, co jim říkají a vnucují jako mravní hodnoty rodiče a učitelé, ale je jim svaté to, co jim řekne televize nebo internetové hry, které jsou násilí plné.

Posledním negativním vlivem pro prevenci v boji proti šikaně je podle E. Vaničkové (2002) to, že společnost nepřijímá práci pedagoga jako rovnocennou k ostatním, pro ně „plnohodnotným pracím“. Učitelé nemají u ostatních respekt ani dobré postavení. Nepřispívá k tomu ani současná politická garnitura, která určuje žalostné postavení učitelů ve společnosti a to zejména jejich finančním ohodnocením, čímž veřejně ukazuje, jak méněcenná pracovní pozice to je. Přispívá vlastně k hrubé neúctě k jejich práci, k veřejnému pohrdání, které se později negativně projevuje i při úctě žáka k učiteli.

Dokud bude společnost uznávat taková zhoubná a nesprávná hesla, bude bujení fenoménu šikany pokračovat. Protože škola je odrazem společnosti, tak aby mohla proti šikaně úspěšně bojovat, je potřeba zásadních změn ve společnosti, kde budou platit principy, jako slušnost, solidarita, řád a spravedlnost pro každého jedince.

3 Prevence a nová cesta k léčbě šikany

3.1 Šikana a zákon pro školská zařízení

Metodický pokyn MŠMT, Metodické dokumenty, doporučení a pokyny. *MŠMT* [online]. © 2013 – 2015 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuzeni-a-pokyny?highlightWords=prevence>: „(1) Škola má jednoznačnou odpovědnost za děti a žáky. V souladu s ustanovením § 29 zákona č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů, jsou školy a školská zařízení povinny zajišťovat bezpečnost a ochranu zdraví dětí, žáků a studentů v průběhu všech vzdělávacích a souvisejících aktivit a současně vytvářet podmínky pro jejich zdravý vývoj a pro předcházení vzniku rizikového chování (sociálně patologických jevů). Z tohoto důvodu pedagogický pracovník šikanování mezi žáky předchází, jeho projevy neprodleně řeší a každé jeho oběti poskytne okamžitou pomoc.“

Dle Metodického MŠMT má škola ohlašovací povinnost v těchto případech:

- dojde-li ve škole při šikanování k naplnění znaků přestupků či trestného činu, škola se musí obrátit na Policii ČR, může podat i trestní oznámení na státním zastupitelství;
- když dojde na šikanu při vyučování a s ním souvisejícími činnostmi je škola povinná to oznámit zákonnému zástupci agresora, zákonnému zástupci oběti; vyplývá to ze školského zákona. Podle Metodický pokyn MŠMT, Metodické dokumenty, doporučení a pokyny. *MŠMT* [online]. © 2013 – 2015 [cit. 2015-02-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuzeni-a-pokyny?highlightWords=prevence> : „§ 21 odst. 2 školského zákona, dle něhož mají zákonní zástupci dětí a nezletilých žáků právo mj. na informace o průběhu a výsledcích vzdělávání dítěte či žáka a právo vyjadřovat se ke všem rozhodnutím týkajícím se podstatných záležitostí jejich vzdělávání“;
- škola má ohlašovací povinnost v takové situaci, kdy je dítě v ohrožení proto, že ho ohrožuje někdo jiný nebo ono samo svým chováním ohrožuje jiné;

- u šikany se jedná o případy, které škola oznámila Policii ČR nebo státnímu zástupci a také o případy, které nebyly oznámeny, i když se stalo něco závažného, protože nebyl zákonný důvod pro ohlašovací povinnost.

Metodické dokumenty, doporučení a pokyny. *MŠMT* [online]. © 2013 – 2015

[cit. 2015-02-28]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny?highlightWords=prevence> : „Z hlediska zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, může šikanování naplňovat skutkovou podstatu trestných činů spáchaných mladistvým. Zákon o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, § 6 zákona č. 218/2003 Sb.: vydírání § 170 trestního zákoníku o omezování osobní svobody § 171 trestního zákoníku, zbavení svobody § 170 trestního zákoníku, útisku § 177 trestního zákoníku, těžkého ublížení na zdraví podle § 145, ublížení na zdraví § 146 trestního zákoníku, § 146a trestního zákoníku, vraždy § 140 trestního zákoníku, loupeže § 173 trestního zákoníku, násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci § 352 trestního zákoníku, poškození cizí věci § 228 trestního zákoníku, znásilnění § 185 trestního zákoníku, kuplířství § 189 trestního zákoníku, pohlavního zneužití § 187 trestního zákoníku, apod., také nebezpečné vyhrožování § 353 trestního zákoníku, nebezpečné pronásledování § 354 trestního zákoníku, mučení a jiného nelidského a krutého zacházení § 149 trestního zákoníku.“

Více se souvislostmi šikany a práva zabývat nebudu. Pokud vás ale tato problematika více zajímá, doporučuji se obrátit na internetový portál <http://www.ospod.cz/>, který se zabývá sociálně právní ochranou dětí. Zahrnuje i problematiku výskytu šikany. Další přínosnou internetovou stránkou je <http://www.sikana.org/>. A v neposlední řadě také preventivní program Policie ČR <http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>, která provádí i besedy na toto téma.

3.2 Zakrývající a protiúzdavný systém

Kdo se rozhodl pro podání pomocné ruky a pro první pomoc při šikanování musí znát nejen osobnosti jednotlivých účastníků šikany, ale velmi důležité je, aby se uměl orientovat v zakrývajících manévrech a léčkách, které pro ně nemocná skupina přichystá.

M. Kolář (2005, s. 51) tento protiúdržavný systém nazývá „komplotem velké šestky“ a nejčastěji se s ním můžete setkat u pokročilých stádií fenoménu, tedy u čtvrtého a pátého stupně.

Tato skutečnost naznačuje, že uzdravení a rozuzlení scénářů při vyšetřování skupiny bude mnoha způsoby bráněno, aktivně i pasivně. V počátečních stádiích je komplot velké šestky pouze naznačen a většina členů není do problémů zcela vtažena, rodiče obětí ochotně spolupracují, nebo aspoň vyšetřování nebrání. Postoj rodičů agresorů, který se nemění ve všech stupních vývoje šikany, je: Chránit své děti za každou cenu a věřit povídkám svého potomka. V dalších stádiích je bránění vyšetřování větší a nabývá na síle. Ublíživání kryje téměř většina členů skupiny a v neposlední řadě úspěšné léčbě brání rodiče všech hlavních účastníků, jak rodiče obětí, tak i rodiče agresorů, ti nejvíce. Účinnost zakrývacích manévrů je závislá na organizovanosti a moci všech členů, kteří se přímo či nepřímo účastní ubližování.

P. Neckář (2010) uvádí první krok k účinnému odhalení fenoménu šikany. Tím je samozřejmě svědectví hlavního svědka neboli oběti. Většinou lze od oběti velmi obtížně získat podrobnější a objektivní informace. Je to pochopitelné, velmi těžko se o tom mluví a oběť by nejráději všechnu křivdu a ponížení vytěsnila ze svého vědomí. Znamená to pro ni ztrátu posledních zbytků sebeúcty a rozbití osobní integrity. S tím souvisí i neustálá vnitřní norma „nebonzovat“, prožívání pocitů viny, výčitek a silné úzkosti. Oběť se nakonec identifikuje s útočником. Následný nejhorší krok ve vyšetřování je konfrontace oběti s iniciátorem, oběť zpravidla nakonec vše odvolá, i když za lhaní hrozí jedinci trest za křivou výpověď. Zcela jisté je i to, že za své „bonzování“ bude oběť velmi přísně potrestána od útočníků dalším šikanováním.

Největšími „mistry“ v popírání jsou agresori a to i přesto, že jsou již usvědčeni. Neustále vynalézavě lžou, používají falešné svědky, nutí samotné oběti ke lhaní a odvolávání své výpovědi. Jejich lži jsou záměrné a organizované, zejména v překrucování faktů. Nejběžnější variantou lhaní u útočníků je výměna rolí a to tak, že se interpretují do role oběti a oběť je označena do role útočníka, který je vyprovokoval. Že si za to může sám a oni se jen bránili. U počátečních stádií, kdy je šikana ještě v křehkém vývoji, je vyšetřování snazší, zvláště při správném postupu a dodržení doporučené strategie. Zato u čtvrtého a pátého stupně je odhalení obtížné, poněvadž agresori jsou ve svém lhaní již zblhlí. Většina z nich už nějaké podobné šetření má již za sebou a svůj scénář od té doby dokázali efektivně doladit.

Pasivní členové z přihlížející skupiny mají také strach vypovídat a opět vše chápou jako „bonzování“. Jejich síla odporu závisí na stupni vývoje uvnitř skupiny, která postupně přijímá normy agresorů. Již v prvních stádiích šikanování může vyšetřující pedagog udělat významnou chybu, když se nahodile ptá žáků na podrobnosti, co, kdy, kde a jak se stalo, před celou třídou. U pokročilých šikan má tato chyba fatální důsledky pro oběť a hrozí ji ublížení na zdraví, dokonce i na životě.

Velkou „podporu“ při zakrývání a překrucování pravdy představují rodiče agresorů. Značná část rodičů nepřijme pravdu, že jejich milované dítě ubližovalo druhému dítěti. Odmítají všechny výsledky vyšetřování a brání své dítě všemi možnými prostředky. Nejčastěji se odvolávají na různá hesla o přežití silnějších, na evoluci a podobné výkřiky, kdy slabší nemají právo přežít a že jejich potomek se alespoň v tomto světě neztratí. Většinou si podle nich za vše může oběť sama a požadují přímou konfrontaci s ní. Vůbec se nedokážou vcítit do utrpení a bolesti, kterou zrovna tento jedinec prožívá. Nakonec je vedení školy donucené přijmout opatření bez rodičů útočníků. Nepříznivě tak přispívá k podpoře šikanování, protože výsledek brání úspěšné nápravě. Agresor zjistí, že mu vše může projít a většinou v šikaně pokračuje dál. Je ještě vynalézavější jak v utajení svých činů, tak i v zakrývání při následném vyšetřování. Rodiče agresorů chrání dítě jak v počátečních stupních vývoje šikany, tak i v pokročilých stupních. Ochrana vede až ke krajnímu vyhocení situace a to k zahájení trestního stíhání.

Ani druhá skupina rodičů není příliš ochotná přijmout to, že jejich dítě se stalo obětí takového patologického chování. Jejich postoj a ochrana jsou ale zcela opačné, než u rodičů agresorů. Obava spolupráce při vyšetřování nepramení z pocitů studu, ale naopak z pocitů strachu o jejich dítě, které je přímo ohroženo na zdraví i životě. Na počátku, při lehčí formě šikany, jsou ochotní alespoň přislíbit spolupráci, ale nakonec přeruší veškeré kontakty s vedením školy a nenápadně zmizí. U těžkých forem jsou jejich obavy již velmi odůvodněné a oni mají strach, že když se situace prozradí, jejich dítěti hrozí zmrzačení až zabití. Nechtějí tuto těžkou situaci vůbec řešit, zapřísahají vedení i pedagogy školy, aby agresori nebyli vůbec potrestáni. Přejí si, aby agresorům bylo umožněno zmizet na jinou školu, nejlépe na druhý konec země. Důležitým krokem je neztratit důvěru těchto rodičů, proto musíme co nejvíce zmírnit jejich obavy, ukázat jim absolutní porozumění a získat je pro bezpečnou spolupráci. Je třeba zajistit odborné vyšetřování, při němž je nejdůležitější bezpečnost oběti. Při dodržení správného postupu by se nemělo oběti nic stát. Určité riziko je vždy, a proto musíme dbát na

správný zásah. Pokud budeme postupovat špatně, ztratíme nejenom výpověď hlavního svědka a spolupráci jeho rodičů, ale můžeme čelit následnému přímému ohrožení oběti.

Posledním členem „komplotu velké šestky“ je samotný pedagog, který jako první šikanu odhalí a začne vyšetřovat. Často se stává, že agresorem bývá oblíbený a chytrý jedinec, kterému učitel věří a obrátí se pro pomoc a radu k situaci ve třídě právě na něho. Útočník má potom velmi výhodnou pozici v tom, že první řekne učitelovi, jaké vztahy ve třídě existují a kdo jsou hlavní aktéři šikany, které ukáže v opačném světle. Oběti pak většinou bývá neoblíbenec se špatným prospěchem. Pedagogovi se této „pravdě“ potom lépe věří, než kdyby se ukázalo, že skutečná pravda je úplně jiná. Přírozenou vlastností člověka je také to, že dáme na první dojem. Ty, co se nám zdají sympatičtí a milí okamžitě z podezření vyloučíme. To, v konečném výsledku vede k dalšímu chybnému vyšetřování. Učitel se musí naučit vyhledávat a přijímat signály, které souvisí se životem třídy.

Zakrývací systém má destruktivní charakter pro všechny členy skupiny, způsobuje její celkový rozklad a zastavuje první pomoc blízkých lidí, rodičů a pedagogů. Základní cesta k nápravě a prevence musí mít systémovou podobu a musí směřovat k léčbě celé skupiny a jejich vztahů ke společnosti.

3.2 Postup

Ve školním programu proti šikaně podle Metodického pokynu MŠMT musí případ šikanování nejprve posoudit proškolený pracovník. Většinou to bývá školní metodik prevence, který musí odhadnout stádium a formu šikanování a podle tohoto kvalifikovaného odhadu rozhodne, zda má případ řešit škola samotná nebo případ postoupit odborníkovi.

Tabulka klasifikačních scénářů pomoci podle cíle léčby, stádia a formy šikanování

dle M. Koláře (2011, s. 169):

Situace, které zvládne škola sama.	1. První pomoc pro obyčejnou počáteční šikanu.
	2. Celková léčba pro řešení prvních dvou stádií šikanování, RTP – Rámcový třídní program.
Scénáře, kdy škola potřebuje pomoc zvenku.	3. První pomoc pro komplikovanou počáteční šikanu.
	4. První pomoc (krizového scénáře) pro obyčejnou pokročilou šikanu
	5. První pomoc (krizového scénáře) pro komplikovanou pokročilou šikanu, patří sem například výbuch skupinového násilí, tzv. školní lynčování.
	6. Celková léčba pro třetí stádium šikanování s běžnou i komplikovanou formou, ZIP – Základní intervenční program (u organizovaných šikan, od třetího stádia vždy v kombinaci s první pomocí).

Tabulka 3 (M. Kolář, 2011, s. 169)

Scénář pro obyčejnou počítačnou šikanu dle M. Koláře (2000):

1. Odhad závažnosti onemocnění skupiny a stanovení formy šikany.
2. Rozhovor s informátory a oběťmi.
3. Nalezení vhodných svědků.
4. Individuální rozhovory se svědky.
5. Ochrana oběti.
6. Předběžná diagnóza a volba ze dvou typů rozhovoru:
 - a. Rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory (směřování k metodě usmíření).
 - b. Rozhovor s agresory (směřování k metodě vnějšího nátlaku).
7. Realizace vhodné metody:
 - a. Metoda usmíření.
 - b. Metoda vnějšího nátlaku (výchovní pohovor nebo výchovní komise).
8. Třídní hodina:
 - a. Efekt metody usmíření.
 - b. Oznámení o potrestání agresorů.
9. Rozhovor s rodiči oběti.
10. Třídní schůzka.
11. Práce s celou třídou.

Metodické pokyny MŠMT vycházejí z praktických zkušeností právě z knihy M. Koláře, *Nová cesta k léčbě šikany* (2011). Jeho pokyny, teoretické i praktické poznatky jsou opravdu přínosné, vysvětlují jak správně postupovat při diagnostice i vyšetřování případů šikanování. Pokyny obsahují také preventivní program, který má již značné úspěchy na školách, kde byl zaveden, převážně tedy ve škole v Hradci Králové. Uvedené postupy, které následně popíšu,

tvoří provázaný a kompaktní celek k boji proti šikaně. Převážně jednoduchost některých metod a různé typy scénářů pro první pomoc je přínosná a velmi užitečná pro všechny lidi, kteří se s šikanou setkají, pro pedagogy i pro rodiče.

Při řešení šikany neexistují žádná obecná pravidla postupu. Většinou by totiž způsobila více škody, než užitku. Ve světě tento trend univerzálních metod stále převažuje a vychází z metodiky dánského profesora Dana Olweuse. U nás na něj navázal P. Říčan v knize *Agresivita a šikana mezi dětmi* (1995) a také společně s doc. Pavlínou Janošovou, Ph. D. v knize *Jak na šikanu* (2010).

Podle P. Říčana a P. Janošové (2010) v 70. letech minulého století uskutečnil Dan Olweus velký vědecký krok. Definoval pojem šikana a upozornil na fakt, že se šikana stala nejrozšířenějším problémem, který ohrožuje duševní a mravní vývoj školních dětí. Hlavní vlna zavedení metodiky a prevence profesora D. Olweuse byla zaznamenána až po třech sebevraždách chlapců ve věku od 10 do 14 let v severním Norsku. Příčinou byla pravděpodobně brutální šikana od vrstevníků. Zveřejněno v Highmark Foundation. *Bullying prevention institute* [online]. © 2015 [cit. 2015-04-06]. Dostupné z: <http://www.bullyingpreventioninstitute.org/LinkClick.aspx?fileticket=5BnCPJGFPhc%3d&tabid=72>. Hlavním cílem preventivního programu (dále jen OBPP – Olweus Bullying Prevention Program) je snížení šikany mezi žáky ve školách, zabránění vzniku nové šikany a dosažení lepších vztahů mezi vrstevníky. Tyto cíle mohou být splněny restrukturalizací sociálního prostředí dítěte ve škole. Zlepšení spočívá v negativních dopadech pro účastníky šikany. Naopak pozitivní, pro-sociální chování jsou podporovány a odměňovány.

Podle Highmark Foundation. *Bullying prevention institute* [online]. © 2015 [cit. 2015-04-06]. Dostupné z:

<http://www.bullyingpreventioninstitute.org/LinkClick.aspx?fileticket=5BnCPJGFPhc%3d&tabid=72> je OBPP založeno na 4 základních principech. Dospělý ve škole by měl:

- 1) mít pozitivní zájem na zapojení do života studentů;
- 2) stanovit pevné hranice nepřijatelného chování;
- 3) důsledně dodržovat sankce při porušení školního řádu;
- 4) všichni pracovníci školy by měli jít příkladem, převážně pedagogický sbor, třídní učitel.

I když byla vůle, se kterou použili právě tento obecný postup, dobrá a s dobrými úmysly, bohužel se někdy setkává s neúspěchem a s převážnou nepřipraveností škol a jejich pedagogických pracovníků. Uvedený obecný postup působil spíše škody. Dle M. Koláře je účinnost metod stanovena právě rozlišením jednotlivých vývojových stádií a také forem šikanování. Následně vede i k větší bezpečnosti.

Ke kvalifikované pomoci jsou důležité tři kroky.

- 1) Úplně na počátku provedeme diferenciální diagnostiku. Když se k nám dostanou signály o možném ubližování, jsme povinni co nejdříve vyhodnotit situaci a posoudit ji. Musíme rozlišit, zda se jedná o šikanu či nikoli. Poslouží nám k tomu opřít se o nejnápadnější zřetelné projevy a znaky násilí: záměrnost, opakování, samoučelnost agrese a nepoměr sil. Současně provedeme právě diferenciální diagnostiku, což znamená, že musíme šikanu odlišit od čtyř stupňů škádlení. (M. Koláře (2011, s. 65) takto: „*Škádlení patří k rovnocenným, kamarádským nebo partnerským vztahům. Chápáno je jako projev přátelství. Za škádlení se považuje žertování (popichování, zlobení) za účelem dobré nálady a není v něm vítěz ani poražený.*“) Rozlišujeme přátelské, divoké, neobratné a agresivní škádlení. Šikanu také musíme odlišit od příbuzných fenoménů zla (zneužívání moci pedagoga vůči žákovi, jiné typy násilí mezi žáky – rvačka mezi dvěma stejně starými chlapci o lásku jedné dívky). Pro úspěch je důležitá též připravenost na překážky v osobní připravenosti.
- 2) Druhým krokem k pomoci je vnitřní diagnostika. Tu uděláme hned, když zjistíme, že se jedná o šikanu, protože se o fenoménu potřebujeme dovědět co nejvíce. Teprve potom naše pomoc bude diferencovaná a cílená. Sledujeme především dvě základní kritéria, kdy nejprve posoudíme šikanu ze tří praktických pohledů a následně určíme formy šikany. Tyto věci nám poslouží jako určení základního směru léčby. Také si nastavíme hranice, kdy může škola řešit šikanování sama a kdy by měla raději na pomoc pozvat odborníka. Specialisté bývají ze servisních zařízení, jako jsou pedagogicko-psychologické poradny (PPP), střediska výchovné péče (SVP) a speciálně pedagogická centra (SPC). Ze státních i nestátních institucí jsou to Policie ČR, Orgán sociálně – právní ochrany dětí (OSPOD), apod. Pro upřesnění mapy šikany

musíme také posoudit sílu a typ zakrývacího a protiúzdavného systému. Načrtne si spouštěcí mechanismy šikanování a odhadneme dopad fenoménu na oběť.

Scénář případu vložený do základní mapy dle M. Koláře (2011, s. 168):

Šikana ze tří praktických pohledů	
Vnější pohled	Pět agresorek, jedna iniciátorka a čtyři aktivní účastnice, opakovaně, přibližně čtyři měsíce psychicky týrají spolužačku ze třídy. Používají k tomu verbální přímou a nepřímou agresi.
Závislost	Vztahy oběti a agresorek jeví známky skrytého scénáře spolupráce. Oběť vyhledává přítomnost svých trýznitelů.
Porucha vztahů	Počáteční šikana ve třetím stadiu, je vytvořené jádro agresorek.
Formy šikany	
Základní forma	Dívčí a psychická šikana, kyberšikana u žáků v osmé třídě.
Neobvyklá forma	Změna v základním schématu šikany. Rodiče iniciátorky a jedné aktivní účastnice ubližování jsou učiteli na škole, kde k šikaně došlo.
Doplňující informace	
Zakrývací a protiúzdavný systém	„Komplot velké šestky“ má zřetelné obrysy. V případě komplikací při nápravě lze předpokládat spuštění rozšířené varianty systému.

Spouštěcí mechanismy	Třídní učitelka výrazně preferuje charizmatickou iniciátorku šikany.
Odhad dopadu šikany na oběť	Oběť je bojácná a ponížená, nejsou pozorovány signály patologické úzkosti.

Tabulka 4 (M. Kolář, 2011, s. 168)

- 3) Třetí krok k pomoci je určení typu scénáře pro základní směr léčby. Základním kritériem pro potřebu škol je zjištění, zda jde o šikanu v počátečních stupních šikanování, tedy v prvním, druhém či třetím stádiu, nebo o pokročilou ve čtvrtém nebo pátém stupni vývoje. Zároveň musíme rozhodnout, zda se jedná o běžnou či komplikovanou formu šikany (neobvyklé formy vyžadující doladění nebo i výrazné upravení metody postupu). Tabulka pro klasifikaci scénářů pro orientační a rychlé vyhodnocení je již vypracována na začátku této kapitoly v Tabulce 3.

Pro léčbu komplikované šikany, podobně jako zpracování v Tabulce 4, je důležitá po ukončení první pomoci ještě celková léčba skupiny prostřednictvím základního intervenčního programu (ZIP). Tento program je nastaven na zvládnutí třetího stádia. Podrobnosti o programu jsou rozpracovány v knize *Nová cesta k léčbě šikany*, (2011), M. Kolář.

3.3 První pomoc

První pomoc při šikanování je zpracována pro potřebu učitelů, odborníků a také pro potřebu rodičů všech protagonistů šikanování. Naše školy jsou fenoménem šikanování velmi ohroženy a patologická destrukce vztahů je zde velmi rozšířená. Bohužel informovanost a hlavně odbornost pedagogů v celé České republice v problematice první pomoci při šikanování je zoufalá. Ať už z osobních či společenských důvodů tuto skutečnost popírají. Podle M. Bajerové (2009) je důležité znát minimálně první pomoc při šikanování, jinak nemáme šanci na úspěšné „uzdravení“ českých škol. Pomoc zahrnuje čtyři skupiny scénářů

první pomoci, jejichž využití je závislé na kvalifikovaném odhadu stádia a formy šikany. Při správné indikaci tyto metody poskytují rychlou, razantní a hlavně účinnou pomoc.

Pedagogové jsou první, kteří poskytují pomoc při šikaně, poněvadž se s ní mohou kdykoli při své praxi setkat, jak opět uvádí M. Bajerová (2009). Pedagog první zahájí vyšetřování a na základě tohoto kroku posoudí, zda šikanu dokáže vyšetřit sám za pomoci školy anebo je třeba zavolat odborníka. Odborník musí být velmi dobře kvalifikovaný v oblasti šikanování, protože jinak je dopad na všechny účastníky, skupinu, školu i rodinu katastrofický. První pomoc pedagogům je určena k odhalení šikany a pomůže jim určit, kdy je pádný důvod k zahájení vyšetřování.

P. Říčan a P. Janošová (2010) ve své knize říkají, že nejprve potřebujeme šikanu rozkrýt. Musíme být připraveni na menší změnu naší profese a stát se spíše kriminálním vyšetřovatelem a také psychoterapeutem při empatickém vnímání bolesti a strachu nejen obětí, ale i dalších aktivních i pasivních členů skupiny. Učitel musí postupovat dle vyšetřovací strategie, nesmí se nechat obelhat, nesmí dovolit ohrožení oběti a nesmí se nechat zastrašit, když členové skupiny odmítnou spolupracovat. Samozřejmostí je také čas, který musíme věnovat rozkrývání a hlavně vyšetřování školní šikany. Nejedná se pouze o „přestávkové“ řešení na 5 až 20 minut. Musíme si vyčlenit delší dobu pro rozhovor se svědky, informátory, oběťmi i možnými agresory. Je nutné se s lidmi setkat osobně. A vést rozhovor jako dialog dvou lidí, kteří si navzájem naslouchají a mají pocit bezpečí a hlavně spravedlnosti.

Impulzů pro zahájení vyšetřování je mnoho. Jednotlivé signály nemají sice takovou váhu pro začátek rozkrývání fenoménu šikanování, ale opakování a četnost projevů už je závažnější a je důležité se na ně zaměřit. Dle P. Říčana (1995, s. 49) jde o **přímo alarmující signály** – nejčastěji to bývá telefonické nebo osobní upozornění od rodičů obětí, náhlé odhalení šikany učitelem z různých důvodů a v neposlední řadě zoufalá reakce oběti či jejího kamaráda, kteří tajně navštíví pedagoga, kterému důvěřují. Mohou také napsat anonymní dopis do schránky důvěry. Tyto signály se nesmí ponechat náhodě a je potřeba je systematicky a záměrně vyhledávat prostřednictvím anonymních dotazníků. V praktické části jsem pro můj výzkum použila zkrácenou a upravenou verzi depistážního dotazníku od M. Koláře (2000, 2005, 2011), který není složitý, náročný na čas a porozumění (viz. Příloha 1). Důležitá je i informovanost ve školách v podobě letáků, které jsou určeny nejen

pedagogickým pracovníkům, ale převážně žákům školských zařízení a také jejich rodinám. Letáky je informují, jak mohou postupovat, kde a komu vše nahlásit apod. **Nepřímo alarmující signály** jsou sice méně viditelné, ale neméně důležité. Většinou jsou to nenápadné projevy v přítomnosti učitele, kdy oběť skrytě volá o pomoc. Bohužel v praxi se s nimi moc nesetkáváme, poněvadž nepřipravenost pedagogů jim neumožňuje tyto signály rozpoznat. Mezi tyto signály patří skryté volání o pomoc (např.: žák vchází do třídy až s učitelem, čeká na učitele u kabinetu, nebo chodí pozdě do třídy, dítě je osamocené, nemá žádné přátele, náhlé se mu zhoršuje prospěch, nesoustředí se při vyučování, ...). Jiným signálem může být subtilní násilí a manipulace, jako je přehlížení žáka, jeho odmítání a izolace, nerovnoprávnost dítěte, které musí konat příkazy, „přátelské“ vtipy na jeho osobu, ponižování a zesměšňování při zkoušení u tabule, atd.

P. Dařílek (2013) uvádí, že když postřehneme, že se kolem nás něco děje a dáme si všechny signály dohromady, je důležitý další krok, kterým je odhadnutí formy šikany a v jakém vývojovém stadiu se šikana nachází. Na kvalifikovaném odhadu vnitřního stádia a vnějšího obrazu šikanování si zvolíme nejúčinnější postup. Opřeme se o prvotní rozhovory, které nás nasměrují správným směrem.

Prakticky si odpovíme na následující otázky, M. Kolář (2011, s. 176):

- 1) Kdo jsou informátoři, jak se chovají a co říkají?
- 2) Jak se oběti chovají a jak odpovídají?
- 3) Jak svědci spolupracují?
- 4) Jak se svědci vztahují k podezřelým agresorům?
- 5) Jak se o konkrétním násilí vyjadřují ostatní členové skupiny?
- 6) Jak se členové skupiny vztahují k trpící či zraněné oběti?
- 7) Jaká je atmosféra ve skupině?

Zodpovězení otázek nám pomůže orientovat se ve vážnosti vztahů ve skupině a určení počátečního či pokročilého stádia šikanování. Důležitá jsou také fakta, která poukazují na konkrétní stupeň šikany.

Poukazující fakta, M. Kolář (2000):

- 1) Závažnost a častost agresivních projevů – brutalita a počet agresivních útoků, u velmi vážných forem agrese již probíhala určitá příprava v nižších stupních vývoje šikany a jedná se tedy o pokročilé stádium.
- 2) Závažnost dopadů šikany na oběť – když je u oběti diagnostikována úzkostná porucha, závažnější psychická obtíž, musíme uvažovat o pokročilé šikaně.
- 3) Doba, po kterou šikanování trvalo – tu nám mohou určit předběžné rozhovory se členy skupiny, ukazatelem je doba delší než tři měsíce, kdy je pravděpodobné, že se jedná opět o pokročilý stupeň šikanování.
- 4) Počet obětí, agresorů – jakmile je obětí více (tři a více) a skupina agresorů je také větší (tři a vícečlenná), normu pravidel ubližování druhému přijala většina skupiny.
- 5) Pozitivní postoje k šikanování – jestliže ti, kteří nejsou agresory (iniciátory), sympatizují, nebo dokonce zaujímají souhlasný postoj, jedná se zpravidla o pokročilou šikanu.

Doporučení pro následný postup při zjištění pokročilé šikany, nebo počáteční šikany s neobvyklou či komplikovanou formou, jsou tato: zajistit ochranu obětem, nedělat zásadní kroky vyšetřování, využít možnosti spolupráce s některým z odborných pracovišť. V případě rozpoznání počátečního stádia šikanování s obvyklou formou můžeme situaci zvládnout sami. Použijeme již zmíněné poznatky o postupu z Tabulky 3, sepsané i v Metodickém pokynu MŠMT. Výjimkou je neobvyklá forma šikany, tzv. „lynčování“, ta bývá vždy pokročilou šikanou a nejdůležitější je ochrana oběti, které hrozí bezprostřední ohrožení na zdraví i životě.

Pro obsah a praktické zaměření mé diplomové práce, která se zabývá pouze zjišťováním zárodků šikany na prvním stupni základních škol, nebudu dále vypisovat jiné

postupy při vyšetřování šikanování. Dle mého názoru se týkají převážně velmi odborně školených pracovníků, kteří vědí jak správně postupovat a vše řešit a jsou povinni škole pomoci. Depistážní dotazník (viz. Příloha 1), který jsem upravený použila, se zabývá pouze otázkami zjišťování signálů nižších, počátečních, stupňů šikanování, které by měli zvládnout všichni pedagogičtí pracovníci každé školy základního, středního i vyššího vzdělávání.

3.4 Metody nápravy

Když provedeme předběžnou diagnózu, můžeme si zvolit jednu ze dvou metod nápravy M. Koláře (2000, 2011). Tyto jsou navzájem odlišné, ale každá z nich se snaží svým způsobem co nejrychleji potlačit příznaky šikanování ve skupině. Obě metody především slouží k zastavení vývoje ubližování, nastolení obvyklých norem „zdravé skupiny“ a jejich dodržování. Metody také ochrání oběti. Nepokoušejí se ale o léčbu celé skupiny, pouze cíleně ovlivňují určité jednotlivce či celé podskupiny. Metody neřeší příčiny problému.

3.4.1 Metoda vnějšího nátlaku

Tato metoda se vyučujícími často využívá a stává se často i jedinou užitou metodou, která je dle nich účinná. Nesmějí se však při ní dělat žádné chyby, což se většinou neděje.

Záměr metody je jednoduchý, spočívá v přinucení pod výhružkou trestu a ve strachu viníků, k zastavení jejich ubližujícího chování. Zdůrazňuje ochranu skupiny jako celku, ochranu právního řádu vztahů skupiny.

Aby razantnost metody pomohla i k bezpečí všem ohroženým, zahrnuje tři základní pilíře:

- 1) Za úspěšné dokončení vyšetřování je považován výsledek individuálního nebo komisionálního pohovoru. Předpokladem je konání rozhovoru s agresory a jejich rodiči. Pokud nemáme dobrou diagnostiku a nejsme řádně připraveni na pohovor, který má dokázat stupeň účasti na ubližování, stává se pohovor neplatným. Pro počáteční šikany stačí nátlak ze strany třídního učitele v osobním setkání pouze s rodiči agresora a jeho dítětem – iniciátorem. U pokročilejšího šikanování je potřeba komisionálního pohovoru složeného dle typu školy z třídního učitele, výchovného poradce a ředitele nebo zástupce ředitele (případně učilišť mistra a vychovatele). Nedoporučuje se, aby na komisionální pohovor bylo pozváno více agresorů se svými rodiči najednou, protože může dojít ke spojení a posílení skupiny rodičů a pohovor by neměl žádné kladné výsledky.
- 2) Oznámení o potrestání agresorů před celou třídou je druhým nezbytným pilířem. Je zapotřebí informovat celou třídu o závěru výchovné komise. Tento krok je velmi důležitý, protože přesvědčí ostatní členy skupiny, že se mohou kdykoli obrátit pro pomoc na školu a její pracovníky. Že je škola dokáže před zlem ochránit a pomoci jim. Dobré je i zdůraznění toho, že šikanování je trestným činem a existují případy ze soudní praxe, kdy agresori byli potrestáni nepodmíněnými tresty.
- 3) Nejdůležitějším pilířem je ochrana oběti, jejího zdraví a života. Není vyloučena možnost nebezpečí, oběti se může stát něco závažného. Nelze její osud nechat náhodě ani po potrestání agresora, poněvadž příčiny vzniku vztahové destrukce nebyly doposud odstraněny. Je důležité co nejrychlejší nastolení „rytířských“ norem skupiny, aby i oni dokázali oběť ochránit. Učitel se může také osobně setkávat s obětí v různém intervalu a zjišťovat, jak se věc dále vyvíjí nebo může provést rozhovor i s jinými členy skupiny.

3.4.2 Metoda usmíření

Pouze v některých případech lze jako první pomoc využít metodu usmíření. Tato metoda se místo donucení k vnější poslušnosti zaměřuje na vnitřní uzdravení vztahů mezi agresory a oběťmi. Hlavním pilířem je tedy proměna vnitřních vztahů hlavních účastníků šikanování. Pro agresory nenásleduje žádný nebo velký trest. Jde hlavně o hledání společné nápravy.

Metoda usmíření je jakýmsi předstupněm minimální léčby celé nakažené skupiny. Pokus o změnu vztahů mezi agresorem a obětí k lepšímu je však použitelný pouze u malého procenta případů, protože v jiných může způsobit velké škody. Metoda se zaměřuje na regresivní chování, kdy agresor jen kopíruje chování, se kterým se setkává ve svém prostředí, převážně v rodině. Protože veřejné označení členů skupiny na iniciátory a oběti, vede k upevnění těchto negativních rolí. Ve svém důsledku pak obviňování a trest většinou prohlubuje narušený vztah útočníka a oběti, vztah k učitelům a k samotné škole.

Vždy existuje riziko, že se agresor bude chtít pomstít, proto je důležité správné užití uvedené metody, jinak nepřímo ohrožujeme oběť. Pokud je agresor ochotný zamyslet se nad tím, jak se cítí oběť a je ochotný napravit svou chybu, lze jej potrestat pouze symbolicky. Tato důvěra ve schopnost možné nápravy agresora má neočekávané kladné výsledky. Je nutné k útočnickovi zaujmout pevný postoj ze strany učitele a důvěřovat mu. Takto můžeme iniciátorovi otevřít novou cestu k vykročení z bludného kruhu, se kterým se nikdy v rodině nesetkal.

M. Koláře (2000) uvádí, že užití metody je bohužel omezené. Převážně proto, že „převýchova“ útočníků má malé šance. Rozhodně ji můžeme využít při nebrutálních formách v prvním a druhém stadiu vývoje šikanování u dětí mladšího školního věku. Pokud je agresor ochotný spolupráce a další traumatizace oběti již není možná, můžeme metody také užít u mírných forem všech počátečních stádií u dětí i mládeže.

Doporučený metodický postup dle M. Koláře (2011):

- 1) Nejnutnější diagnostika – vnější obraz a odhad vnitřního vývoje šikanování
– rozhovor s informátory a oběťmi, nalezení vhodných svědků, individuální rozhovory se svědky.

- 2) Rozhovor s obětí – přípravný a rozhodovací rozhovor s obětí, že již všechno víme, ale co ještě potřebujeme, abychom ji mohli pomoci, seznámíme ji s možností užití dvou metod.
- 3) Rozhovor s agresory – pro nás poslední pojistkou správného rozhodnutí o volbě metody, posouzení možností náhledu, empatie agresorů s obětí; musí zde být snaha ze strany iniciátorů.
- 4) Společné setkání a hledání nápravy.

3.5 Následky a dopady fenoménu zla

V knize od L. Lovasové (2006) je šikanování těžkou poruchou vztahů celé skupiny. Nezastavuje se však na jejích hranicích, ale pokračuje dál. Narušena je také rodina obětí, která je traumatizovaná nejen z toho, jak bylo jejich dítěti ublíženo a jak jej ponížili, ale také následným očeřováním obětí agresory a jejich rodinami. Rodiny agresorů jsou také zasaženy, protože konfrontace s tím, že jejich dítě je necitlivý tvor, který cítí potěšení z toho, že ubližuje druhému člověku, je těžko přijatelná. Poškození u odhalených pokročilých stádií šikan bývají trvalá.

Hlavní škodlivé účinky skupiny, M. Kolář (2005, s. 99 – 100):

- 1) Poškození fyzického a psychického zdraví obětí, které je těžko zprostředkovatelné pro ty, kteří šikanování nikdy nezažili. Při brutálních a dlouhodobých šikanách je ohrožen i život oběti.
- 2) Fixování antisociálních postojů u agresorů je rovněž vážnou destrukcí vztahů. I když poškození není natolik zjevné, ale v duchovním a mravním vývoji má velmi vážné dopady a útočníka připravují na dráhu trestné činnosti.

- 3) Ztráta iluzí o společnosti u ostatních členů skupiny, kteří se přímo neúčastnili šikanování, ale stali se jeho svědky. Očekávali, že společnost jim měla pomoci a ochránit slabé, ale nestalo se tak.
- 4) Snížený efekt pedagogického působení u skupiny jako celku. Stává se tak vážnou překážkou pedagogických výchovných snah o výukový růst skupiny a jejich jednotlivých členů.

Nejhorší následky dle S. Bourcet a I. Gravillonové (2006) je má šikanování u obětí. Jejich závažnost závisí na tom, jak velká byla síla ubližování a jak dlouho trvala. Důležitá je i obranyschopnost člověka. Jakmile dojde ke zlomení oběti, její přijetí alternativní identity s agresorem a pocit trvalé bezmoci, následky šikanování jsou největší.

U obětí počátečních stádií šikanování bychom se mohli domnívat, že následky nemají velký dopad. Je tomu však naopak. Šikana byla sice mírnější, ale uspokojování potřeb obětí bylo dlouhodobě odebíráno, a je tedy o to zákeřnější. Šikanovaná oběť se ve škole necítí dobře a její vztah ke školským zařízením je velmi chladný. Dlouhodobá frustrace oběti vede k vyčerpání nervové soustavy, objeví se neurózy nebo psychosomatické potíže (bolesti hlavy, břicha, zvracení, apod.). Objevují se poruchy v sociální a osobní adaptaci – nepozornost při vyučování, zhoršení prospěchu, absence ve škole, atd.

Oběti pokročilejších stádií šikan jsou na tom od prvního pohledu velmi špatně. Následky se dotýkají celé jejich osobnosti a mění jejich celoživotní charakter. Nejhorší případy končí i pokusem o sebevraždu a někdy i jejím úspěšným dokončením. Podle D. Spalkové (2007, s. 9): *„Jedním z našich prvních zájmů bylo poupravit povědomí dospělých o šikaně. Že začíná mnohem dřív, než se jeden z účastníků doslova válí v krvi a je potřeba to řešit. A že psychický nátlak bývá leckdy pro šikanovaného ještě horší než fyzické ubližování. Rozhodli jsme se proto natočit krátké ilustrativní video, které bude upozorňovat na fakt, že oběti, které už toho mají opravdu dost, mohou brát sebevraždu jako jediné východisko. Této skutečnosti jsme si byli vědomi již dříve, ale údaje Českého statistického úřadu nás vyděsily. **Statistika, podle které v roce 2001 spáchalo sebevraždu 1664 mladých lidí, nám vyrazila dech.** (I když samozřejmě ne všechna tato úmrtí jsou přímým důsledkem šikany.)* U těchto extrémních dopadů je obtížné dokázat, že oběť spáchala sebevraždu právě v důsledku fenoménu zla.

Oběť se identifikovala s tvrzením útočníků a dalších členů skupiny, že si za vše může sama a tak je sebevražda jeho snahou o únik. Nemocné skupině většinou ani nedojde, že příčinou jeho sebevraždy je jejich ubližování a zcela bez výčitek si najde oběť jinou, „náhradníka“, „nástupce“. Není výjimečné, že vývoj šikanování přeskočí první stádia a skupina pokračuje vlastně tam, kde byla „nucena“ přestat. Při dlouhodobém brutálním šikanování se oběť zpravidla zhroutlí, propukne panický strach ze zabití, strach o vlastní život. Jedinec trpí poruchami spánku, psychosomatickými poruchami, nočními děsy. Někteří se musejí dlouhodobě léčit nebo dokonce v dospělosti zůstávají v trvalé pracovní neschopnosti. Oběť není schopná pokračovat v dalším studiu ani na jiné škole nebo v dalším vzdělávání. Fyzická uzdravení bývají rychlá a rány se rychle hojí, ale rány na duši zůstávají pořád napůl otevřené. Jakmile se oběť setká se stresovou situací, rány se opět otevřou a obranyschopnost organismu se opět zhroutlí. Jedince začnou doprovázet depresivní stavy, spolu s pocity méněcennosti a myšlenkami na sebevraždu. Smutnou tečkou bývá, že oběti dřívějších šikan se stávají terčem ubližování i v jiných skupinách.

V některých případech šikanování se může stát, že se oběť postaví svému tyranovi. Jsou to ale spíše výjimečné případy, kdy oběť útočníkovi v sebeobraně ublíží, způsobí těžká zranění, dokonce i smrt agresora.

3.6 Prevence

Vzhledem k tomu, že prevence může být velmi snadná, převážně ve škole, je na školách výskyt šikany velmi častý. Nejdůležitějšími příčinami, proč nemají školy nastolený účinný preventivní program proti fenoménu šikany, jsou ty, že pedagogové jsou málo školení pro rozlišení a pochopení šikanování. Nemohou si ani vytvořit správný preventivní program, když netuší, čemu se vůbec mají bránit. Proto v tomto případě nemůže být prevence úspěšná. Stejně tak negativně ovlivňuje prevenci malá a špatná informovanost mezi žáky, jejich rodiči a samotnou veřejností. Přitom nejlepším bojem proti jakémukoli onemocnění je prevence.

Předcházení destrukcí vztahů na školách může být velmi jednoduché. Představím zde jednotlivé body, kterým jsem se inspirovala v knize od P. Říčana a P. Jarošové *Jak na šikanu* (2010). Prevence zahrnuje řadu jednoduchých aktivit a opatření. Většina z nich je přehlížena a opomíjena právě proto, že pracovníci školy nechápou jejich souvislost se vznikem šikanování.

Prevence v jednoduchých krocích:

- 1) Solidarita zaměstnanců školy musí být oboustranná. Je důležité mít důvěru ve vedení školy a důvěru ve své kolegy. Potřeba podpory zaměstnanců školy před žáky a jejich rodiči či nadřízenými orgány je důležitá i pro samotnou podmínku dobré práce obecně.
- 2) Další důležitou součástí preventivního programu je všudypřítomný dozor a jeho hustota na chodbách a dalších společných prostorách školy. Není to jen samotné stání na strategickém „rožku křižovatky“. Je důležité se pohybovat do všech zákoutí chodeb a nahlížet do tříd, kde se v nepřítomnosti pedagoga děje nejvíce bezpráví. Do některých prostor je možné školním řádem zakázat volný vstup, například do jídelen se z hygienických důvodů může jen v době oběda a i zde je nutný pravidelný dozor. Stejně tak může mít pozitivní vliv svěřit nějaká místa starším důvěryhodným žákům, kteří se postarají o dozor a zároveň se cítí hrdinsky, že pomáhají chránit slabší spolužáky.
- 3) V předchozím bodu jsem zmínila školní řád. V něm je možné se zaměřit na preventivní program, různé zákazy a tresty za jejich porušení. Nejdůležitější ovšem je, aby se se školním programem důvěrně seznámili nejenom pedagogové a další pracovníci školy, ale i samotné děti a jejich rodiče.
- 4) Výchova, převážně etická, je důležitým bodem v preventivním programu. Děti potřebují vědět, jaké chování je dobré a jaké špatné. Určité hodnoty mají stanoveny již z rodinného prostředí, ve škole se musí jen dále rozvíjet a podporovat. Tedy ty správné hodnoty – vzájemnou solidaritu, respekt, ctnost, soucit, apod. Děti by je měli nejenom číst z různých příběhů a pohádek, ale měli by mít i vhodný vzor správného chování. Tím je ve škole učitel. Pedagog jim slouží jako vzor a zvláště pro děti v mladším

školním věku slouží jako idea, kterou mají potřebu napodobovat. Tyto hodnoty by měly tvořit stálou součást třídy.

- 5) Informovanost na třídních i školních nástěnkách pomocí letáků by měla být samozřejmostí. Ve třídě se s nimi děti mohou neustále setkávat a na chodbách slouží pro jejich rodiče. Letáky, kde mohou požádat o pomoc, jak se zachovat, co dělat jsou velmi důležité. Ve třídě je možné si v souvislosti s etickou výchovou (viz. Bod 4) vytvořit vlastní pravidla a normy, které se budou společně dodržovat a je možné se za jejich dodržování odměňovat nebo naopak za porušení „trestat“.
- 6) Kruh uzavírá opět solidarita ze strany rodičů vůči pedagogům a ze strany učitelů k rodičům dětí. Dobré je vytvoření sdružení rodičů, které by bylo rovnocenným partnerem školy. Toto partnerství musí samozřejmě směřovat k prospěchu školy, dětí i rodičů.

Když se zaměříme podrobněji na prevenci v rámci jednotlivců, vhodné bývají anonymní dotazníky, které zjišťují šikanu ve třídě. Dva depistážní dotazníky vytvořil M. Kolář (2000, 2005, 2011) a jeden z nich jsem také v upravené podobě využila pro svůj výzkum i já, v této diplomové práci, najdete jej v příloze 1. První dotazník se skládá z jednoduchých otázek, které mají spíše uzavřený charakter a odpovídá se na ně ano/ne, při výběru z více možností mají tyto možnosti žáci jasně dané. Není obtížný a je časově nenáročný. U druhého způsobu jde o hru *Hádej kdo*, kde žáci anonymně odpovídají na otázky jmény svých spolužáků. Např. Kdo je přátelský? Kdo je vtipný? Apod.

R. Bláhová a L. Šalšová (2012) přináší další dobrý krok k zavedení diskuse do vhodných vyučovacích předmětů, například do vlastivědy v nižších ročnících či občanské výchovy na druhém stupni základních škol. Diskuse se bude týkat toho, jak by se měl chovat žák k učitelovi, učitel k žákovi a žáci k sobě navzájem. Dobré je na konci diskuse dojít k produktu, který si žáci vytvoří a sepíší. Každý žák si napíše pravidla, která chce ve třídě (škole) dodržovat spolu se svými spolužáky, potom se tato pravidla diskutují s celou třídou pod vedením učitele. Vybere se např. nejdůležitější desatero (dvanáctero, atd.). Každý žák si všechna pravidla vzorně napíše do sešitu. Společně si tato pravidla přepíší na arch papíru pro celou třídu, který se vyvěsí na taktické místo, aby jej všichni měli neustále na očích.

Všechny zásady si formulují žáci samostatně, jen učitel reguluje jejich znění. Takové hodiny je lepší provádět pravidelně. Je možné zhodnotit, jak se vám dodržování pravidel daří apod. Dobře zde funguje i nácvik komunikace a důvěry mezi učitelem a jeho žáky.

Obdobně mohou fungovat i víkendové poznávací pobyty za účasti rodičů. Na takových pobytech se mohou žáci lépe poznat, protože spolu tráví nejen povinný čas ve škole, kde je prostor pro poznávání omezený, ale i volný čas. Každý tráví volný čas dle svého rozhodnutí a ostatní si mohou všimnout toho, co má každý jednotlivec rád a co na druhou stranu rád nemá a je mu to nepříjemné. Je zde možné hrát spousty her, které jsou uzpůsobeny právě k poznávání dobra a zla, spolupráci, pomoci, empatii, apod.

Prevence na úrovni jednotlivých žáků podle S. Bourcet a I. Gravillonové (2006), jako je sledování potencionálních obětí či agresorů završuje preventivní program. Na základě pozorování při běžné práci získáme poznatky, které můžeme využít při diagnostice možnosti vzniku šikany. Pravidelně provádíme individuální rozhovory se všemi členy skupiny, abychom dobře znali vztahy ve třídě. K rozhovoru mohou chodit žáci i dobrovolně, třebaže nejsou na radě a učitel je musí přijmout. Je potřeba se zajímat o problémy ve třídě, o vztahy se spolužáky, o radosti i starosti žáka. Učitel by neměl žáka při rozhovoru napomínat a přerušovat, ani povídání zbytečně prodlužovat. Správně vedené rozhovory nám umožní poznat šikanované dítě a dávají dobrou příležitost pro poznání fungování vztahů celé skupiny, které nám bývají jinak utajeny.

Utvoření složitých preventivních programů bývá zdlouhavé a vyžaduje spoustu času a úsilí, abychom se dopracovali alespoň k malému úspěchu. Nemusíme přitom přijít na něco nového a převratného. Nejlepší prevencí jsou většinou všeobecné věci, které by měli být samozřejmou součástí každé školy. Důležitost všech bodů, které jsem tady vystihla, je značná a jejich správné dodržování nám pomůže správně potírat vznik šikany nebo šikanování rozpoznat v jeho počátečních stádiích. Tato počáteční stádia nemusí mít tak závažný destruktivní účinek na hlavní aktéry – převážně oběti, ale i agresory, celé přihlížející publikum a jejich vztahy ve skupině a v neposlední řadě také na rodiny obětí.

4 Cíl výzkumu a charakteristika výzkumného vzorku

Cílem výzkumu bylo zjistit, v jakém věku a jakého pohlaví jsou žáci nejvíce vystaveni šikaně. Dalším cílem bylo zjistit, zda dětem tříd s SPP (tříd se speciálními pedagogickými potřebami) bude ubližováno více než žákům běžných tříd. Vybrala jsem si upravený depistážní dotazník (viz. Příloha 1), který sestavil etoped Michal Kolář. Vyplňování dotazníků bylo zcela anonymní. Na dotazník odpovědělo celkově 133 respondentů z jedné plněorganizované městské školy. Cílem bylo provést výzkum od nejmladších ročníků prvního stupně základní školy, abychom zjistili, jaký věk je pro výskyt zárodků šikany nejdůležitější. Výzkum jsem nakonec prováděla od třetího ročníku základní školy, protože v druhém ročníku se vyskytly potíže s porozuměním dotazníku i samotné prezentace k tématu šikany. Zároveň pro ně bylo čtení a psaní většinou velmi obtížné a i čas byl potřeba delší. Přístup školy ze strany všech učitelů i ze strany žáků byl velmi vstřícný. Dotazník obsahoval více otázek, ale předcházela mu velmi stručná instruktáž s prezentací. Následně jsme každou otázku vyplňovali společně.

4.1 Výzkumné hypotézy, použité metody

Cílem výzkumu bylo ověření či vyvrácení tří hlavních hypotéz:

H1: Předpokládám, že chlapci budou více šikanováni než dívky.

(Důvodem je větší agresivita chlapců, kteří se rádi perou a ubližují si. Snadněji tedy mohou zjistit, co je to pocit moc a jak jí využít proti slabšímu.)

H2: Předpokládám, že u dětí ze šestých ročníků bude výskyt šikany vyšší než u dětí třetích tříd.

(Předpokladem této hypotézy bylo, že u mladších žáků jsou vztahy prozatím nestabilní a děti nevytvářejí pevné „party“. Proto nejsou tolik náchylné k šikaně.)

H3: Předpokládám, že dětem z tříd s SPP bude ubližováno více než dětem z běžných tříd.

(Předpokladem hypotézy je, že intaktní žáci budou ubližovat více žákům z tříd s SPP, které považují za odlišné. Cílem je izolovat tyto žáky od sebe.)

Použité výzkumné metody

Použila jsem empirickou metodu – upravený Depistážní dotazník (viz. Příloha 1), který sestavil Michal Kolář. Kombinuje otázky uzavřené (otázky s čísly: 1 – 7, 9, 11 – 14, 16 – 17, 19, 21 – 24), otevřené (otázky s čísly: 18, 20) a polozavřené (otázky s čísly: 8, 10 a 15).

4.2 Výzkum

Běžné třídy s intaktními dětmi a třídy s SPP rozebírám zvlášť. Do tabulek uvádím počet jednotlivců a počet procent v závislosti na počtu dětí. Klíčové jsou otázky 7, 13 a 14, které zkoumají, zda je jednotlivci ubližováno spolužáky ze třídy, stejně starými dětmi z vedlejší třídy nebo staršími spolužáky. Pracovala jsem tak s respondenty, kteří se mohli stát obětmi šikany. Tabulky jsou doplněny stručným shrnutím.

A) Obecně:

Otázka 1 – Byl jsi v loňském roce žákem této školy?

Běžná třída:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. A	10	11,36			10	11,36			20	22,73			20	22,73
4. A	9	10,23			18	20,45			27	30,68			27	30,68
5. A	14	15,91	1	1,14	9	10,23	1	1,14	23	26,16	2	2,27	25	28,41
6. A	11	12,5	1	1,14	3	3,41	1	1,14	14	15,91	2	2,27	16	18,18
Celkem	44	50%	2	2,27	40	45,45	2	2,27	84	95,45	4	4,55	88	100

Tabulka 5

Téměř všechny děti běžných tříd navštěvovaly stejnou třídu jako minulý školní rok.

Otázka 1 – Byl jsi v loňském roce žákem této školy?

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. B	3	6,67			7	15,56			10	22,22			10	22,22
4. B	4	8,89			9	20			13	28,89			13	28,89
5. B	2	4,44	1	2,22	9	20			11	24,44	1	2,22	12	26,67
6. B	4	8,89			6	13,33			10	22,22			10	22,22
Celkem	13	28,89	1	2,22	31	68,89			44	97,78	1	2,22	45	100

Tabulka 6

Téměř všechny děti z tříd s SPP navštěvovaly stejnou třídu jako minulý školní rok.

Otázka 2 – Chodíš do stejné třídy jako minulý rok?

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. A	10	11,36			10	11,36			20	22,73			20	22,73
4. A	9	10,23			18	20,45			27	30,68			27	30,68
5. A	15	17,05			9	10,23	1	1,14	24	27,27	1	1,14	25	28,41
6. A	11	12,5	1	1,14	2	2,27	2	2,27	13	14,77	3	3,41	16	18,18
Celkem	45	51,14	1	1,14	39	44,32	3	3,41	84	95,45	4	4,55	88	100

Tabulka 7

Téměř všechny děti z běžných tříd navštěvovaly stejnou školu jako minulý školní rok.

Otázka 2 – Chodíš do stejné třídy jako minulý rok?

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. B	3	6,67			7	15,56			10	22,22			10	22,22
4. B	4	8,89			8	17,78	1	2,22	12	26,67	1	2,22	13	28,89
5. B	2	4,44	1	2,22	9	20			11	24,44	1	2,22	12	26,67
6. B	4	8,89			6	13,33			10	22,22			10	22,22
Celkem	13	28,89	1	2,22	30	66,67	1	2,22	43	95,56	2	4,44	45	100

Tabulka 8

Téměř všechny děti z tříd s SPP navštěvovaly stejnou školu jako minulý školní rok.

Otázka 3 – Jsi rád ve své třídě?

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky						Chlapci						Celkem						Celkem	%
	ANO	%	NE	%	NEVÍM	%	ANO	%	NE	%	NEVÍM	%	ANO	%	NE	%	NEVÍM	%		
3. A	9	10,23			1	1,14	8	9,09			2	2,27	17	19,32			3	3,41	20	22,73
4. A	9	10,23					16	18,18			2	2,27	25	28,41			2	2,27	27	30,68
5. A	12	13,64	1	1,14	2	2,27	10	11,36					22	25	1	1,14	2	2,27	25	28,41
6. A	6	6,82	6	6,82			3	3,41	1	1,14			9	10,23	7	7,95			16	18,18
Celkem	36	40,91	7	7,95	3	3,41	37	42,05	1	1,14	4	4,55	73	82,95	8	9,09	7	7,95	88	100

Tabulka 9

Většina dětí z běžných tříd jsou ve své třídě rády.

Otázka 3 – Jsi rád ve své třídě?

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky						Chlapci						Celkem						Celkem	%
	ANO	%	NE	%	NEVÍM	%	ANO	%	NE	%	NEVÍM	%	ANO	%	NE	%	NEVÍM	%		
3. B	1	2,22	1	2,22	1	2,22	5	11,11	2	4,44			6	13,33	3	6,67	1	2,22	10	22,22
4. B	3	6,67	1	2,22			7	15,56			2	4,44	10	22,22	1	2,22	2	4,44	13	28,89
5. B	2	4,44			1	2,22	6	13,33	2	4,44	1	2,22	8	17,78	2	4,44	2	4,44	12	26,67
6. B	3	6,67			1	2,22	4	8,89	1	2,22	1	2,22	7	17,78	1	2,22	2	4,44	10	22,22
Celkem	9	20	2	4,44	3	6,67	22	48,89	5	11,11	4	8,89	31	68,89	7	15,56	7	15,56	45	100

Tabulka 10

Většina dětí z tříd s SPP jsou ve své třídě rády, ale část dětí není rozhodnuta.

Otázka 4 – Máš ve třídě dobrého kamaráda nebo kamarádku?

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. A	10	11,36			9	10,23	1	1,14	19	21,59	1	1,14	20	22,73
4. A	8	9,09	1	1,14	18	20,45			26	29,55	1	1,14	27	30,68
5. A	15	17,05			10	11,36			25	28,41			25	28,41
6. A	12	13,64			4	4,55			16	18,18			16	18,18
Celkem	45	51,14	1	1,14	41	46,59	1	1,14	86	97,73	2	2,27	88	100

Tabulka 11

Většina dětí z běžných tříd má ve třídě dobrého kamaráda nebo kamarádku.

Otázka 4 – Máš ve třídě dobrého kamaráda nebo kamarádku?

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. B	3	6,67			7	15,56			10	22,22			10	22,22
4. B	4	8,89			9	20			13	28,89			13	28,89
5. B	3	6,67			9	20			12	26,67			12	26,67
6. B	4	8,89			6	13,33			10	22,22			10	22,22
Celkem	14	31,11			31	68,89			45	100			45	100

Tabulka 12

Všechny děti z tříd s SPP má ve třídě dobrého kamaráda nebo kamarádku.

Otázka 5 – Patříš ve třídě do nějaké party?

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky						Chlapci						Celkem						Celkem	%
	ANO	%	NE	%	NEVÍM	%	ANO	%	NE	%	NEVÍM	%	ANO	%	NE	%	NEVÍM	%		
3. A	5	5,68	2	2,27	3	3,41	7	7,95	1	1,14	2	2,27	12	13,64	3	3,41	5	5,68	20	22,73
4. A	7	7,95	1	1,14	1	1,14	13	14,77	1	1,14	4	4,55	20	22,73	2	2,27	5	5,68	27	30,68
5. A	10	11,36			5	5,68	4	4,55	3	3,41	3	3,41	14	15,91	3	3,41	8	9,09	25	28,41
6. A	1	1,14	10	11,36	1	1,14	2	2,27	1	1,14	1	1,14	3	3,41	11	12,5	2	2,27	16	18,18
Celkem	23	26,14	13	14,77	10	11,36	26	29,55	6	6,82	10	11,36	49	55,68	19	21,59	20	22,73	88	100

Tabulka 13

Více než polovina dětí z běžných tříd tvoří skupiny, ale velká část ještě v tomto věku party netvoří.

Otázka 5 – Patříš ve třídě do nějaké party?

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky						Chlapci						Celkem						Celkem	%
	ANO	%	NE	%	NEVÍM	%	ANO	%	NE	%	NEVÍM	%	ANO	%	NE	%	NEVÍM	%		
3. B	3	6,67					5	11,11	1	2,22	1	2,22	8	17,78	1	2,22	1	2,22	10	22,22
4. B	2	4,44			2	4,44	8	17,78	1	2,22			10	22,22	1	2,22	2	4,44	13	28,89
5. B	3	6,67					4	8,89	4	8,89	1	2,22	7	15,56	4	8,89	1	2,22	12	26,67
6. B			1	2,22	3	6,67	2	4,44	1	2,22	3	6,67	2	4,44	2	4,44	6	13,33	10	22,22
Celkem	8	17,78	1	2,22	5	11,11	19	42,22	7	15,56	5	11,11	27	60	8	17,78	10	22,22	45	100

Tabulka 14

Více než polovina dětí z tříd s SPP tvoří skupiny, ale velká část ještě v tomto věku party netvoří.

Otázka 6 – Byl jsi někdy svědkem toho, že je šikanován tvůj spolužák jinými spolužáky ze třídy nebo ze školy?

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. A			10	11,36	2	2,27	8	9,09	2	2,27	18	20,45	20	22,73
4. A	4	4,55	5	5,68	6	6,82	12	13,64	10	11,36	17	19,32	27	30,68
5. A	2	2,27	13	14,77	1	1,14	9	10,23	3	3,41	22	25	25	28,41
6. A	5	5,68	7	7,95	2	2,27	2	2,27	7	7,95	9	10,23	16	18,18
Celkem	11	12,5	35	39,77	11	12,5	31	35,23	22	25	66	75	88	100

Tabulka 15

Většina dětí z běžných tříd nebyla svědkem šikany.

Otázka 6 – Byl jsi někdy svědkem toho, že je šikanován tvůj spolužák jinými spolužáky ze třídy nebo ze školy?

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. B	1	2,22	2	4,44			7	15,56	1	2,22	9	20	10	22,22
4. B	2	4,44	2	4,44	2	4,44	7	15,56	4	8,89	9	20	13	28,89
5. B	3	6,67			2	4,44	7	15,56	5	11,11	7	15,56	12	26,67
6. B	1	2,22	3	6,67	6	13,33			7	15,56	3	6,67	10	22,22
Celkem	7	15,56	7	15,56	10	22,22	21	46,67	17	31,11	28	62,22	45	100

Tabulka 16

Většina dětí z tříd s SPP nebyla svědkem šikany.

B) Následující otázky se týkají situace ve tvé třídě:

Otázka 7 – Šikanoval nebo šikanuje někdo ze třídy tebe?

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. A			10	11,36			10	11,36			20	22,73	20	22,73
4. A			9	10,23	1	1,14	17	19,32	1	1,14	26	29,55	27	30,68
5. A			15	17,05			10	11,36			25	28,41	25	28,41
6. A	2	2,27	10	11,36			4	4,55	2	2,27	14	15,91	16	18,18
Celkem	2	2,27	44	50	1	1,14	41	46,59	3	3,41	85	96,59	88	100

Tabulka 17

Většina dětí z běžných tříd není nebo nebyla šikanována.

Otázka 7 – Šikanoval nebo šikanuje někdo ze třídy tebe?

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. B			3	6,67			7	15,56			10	22,22	10	22,22
4. B	1	2,22	3	6,67	3	6,67	6	13,33	4	8,89	9	20	13	28,89
5. B	3	6,67			4	8,89	5	11,11	7	15,56	5	11,11	12	26,67
6. B			4	8,89	1	2,22	5	11,11	1	2,22	9	20	10	22,22
Celkem	4	8,89	10	22,22	8	17,78	23	51,11	12	26,67	33	73,33	45	100

Tabulka 18

Většina dětí z tříd s SPP není nebo nebyla šikanována.

Otázka 8 – Pokud ano, jak ti ubližoval? Stačí, když odpovíš, co se ti stalo (Můžeš vybrat víc možností).

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky					Chlapci					Celkem				
	%	nešikající mě	%	kopání	%	posmívání	%	nešikající mě	%	bití	%	posmívání	%	ignorování	
3. A	10,42	10	9,38	1	10,42	17,71	9,38	1,04	1,04	1,04	6	1,04	1	1	
4. A	9,38	9	15,63	5,21	5,21	17,71	9,38	1,04	1,04	1,04	6	1,04	1	1	
5. A	15,63	15	5,21	1,04	1,04	9,38	1,04	1,04	1,04	1,04	6	1,04	1	1	
6. A	5,21	5	3,13	1	1,04	1,04	1,04	1,04	1,04	1,04	6	1,04	1	1	
Celkem	40,63	39	3,13	1,04	3	38,55	37	1,04	1,04	1,04	6,25	7,29	1	1	

Tabulka 19

+ "Prý se hrabu v popelnici, a že tam bydlím."

U dětí z běžných tříd, které jsou nebo se staly obětmi šikany, převládá verbální a psychická šikana před fyzickou šikanou, a to: posmívání, pomluvy.

Otázka 8 – Pokud ano, jak ti ubližoval? Stačí, když odpovíš, co se ti stalo (Můžeš vybrat víc možností).

Třídy s SPP:

	Dívky						Chlapci						Celkem							
	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	%	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	%	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	%		
Celkem	10	21	16	10	57	17,5	10	21	16	10	57	17,5	10	21	16	10	57	17,5		
mešikanutí mě	10	14	12,3	15,8	42,11	10	8	7	9	34	10	8	7	9	34	10	8	7	9	
%					3,5					3,5					3,5					
jinak		1	1*		2					2					2					
%		5,26			5,26					5,26					5,26					
kopání		3			3					3					3					
%		1,75			1,75					1,75					1,75					
rány pěstí		1			1					1					1					
%		3,51			3,51					3,51					3,51					
kopání		2			2					2					2					
%		5,26			5,26					5,26					5,26					
bití		3			3					3					3					
%		1,75			1,75					1,75					1,75					
nadávky		1	2		3					3					3					
%		1,75	3,51		5,26					5,26					5,26					
ponižování		1			1					1					1					
%		1,75			1,75					1,75					1,75					
pomluvy		1			1					1					1					
%		1,75			1,75					1,75					1,75					
posmívání					3					3					3					
%					5,26					5,26					5,26					
nešikanutí mě	3	5	1	4	13	7	3	6	5	21	7	3	6	5	21	7	3	6	5	
%	8,77	1,75	1,75	7,08	17,6	8,77	5,26	10,5	8,77	24,56	8,77	5,26	10,5	8,77	24,56	8,77	5,26	10,5	8,77	
jinak		1			1			1*		1					1					
%		1,75			1,75			1,75		1,75					1,75					
kopání		1			1					1					1					
%		1,75			1,75					1,75					1,75					
bití			1		1			1		1				1						
%			1,75		1,75			1,75		1,75				1,75						
nadávky			1		1			1		1				1						
%			1,75		1,75			1,75		1,75				1,75						
ponižování			1		1			1		1				1						
%			1,75		1,75			1,75		1,75				1,75						
pomluvy		1			1					1				1						
%		1,75			1,75					1,75				1,75						
posmívání					2					2					2					
%					3,51					3,51					3,51					
nešikanutí mě					3					3					3					
%					5,26					5,26					5,26					
jinak					1					1					1					
%					1,75					1,75					1,75					
rány pěstí					1					1					1					
%					1,75					1,75					1,75					
kopání					2					2					2					
%					3,51					3,51					3,51					
bití					3					3					3					
%					5,26					5,26					5,26					
nadávky					3					3					3					
%					5,26					5,26					5,26					
ponižování					1					1					1					
%					1,75					1,75					1,75					
pomluvy					1					1					1					
%					1,75					1,75					1,75					
posmívání					1					1					1					
%					1,75					1,75					1,75					
Jednotlivé třídy	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem

Tabulka 20

* "Sedne si mi na hlavu a prdne mi na hlavu."

U dětí tříd s SPP, které jsou nebo se staly obětmi šikany, je poměr psychické a fyzické šikany stejný.

Otázka 9 – Jak často ti bylo ubližováno? (Vyber jednu z možností.)

Běžné třídy:

	Celkem					
	%	22,73	30,68	28,41	18,18	100
Celkem	20	27	25	16	88	
%	22,73	27,27	27,27	12,5	89,77	
nešikanují mě	20	24	24	11	79	
%		2,27	1,14	1,14	4,55	
méně než 1 měsíčně		2	1	1	4	
%				1,14	1,14	
cca 1 měsíčně				1	1	
%				2,27	2,27	
téměř každý týden				2	2	
%		1,14		1,14	2,27	
téměř každý den		1		1	2	
%	11,4	17,1	10,2	2,27	40,91	
nešikanují mě	10	15	9	2	36	
%		2,27	1,14	1,14	4,55	
méně než 1 měsíčně		2	1	1	4	
%				1,14	1,14	
cca 1 měsíčně				1	1	
%		1,14			1,14	
téměř každý den		1			1	
%	11,4	10,2	17,1	10,2	48,86	
nešikanují mě	10	9	15	9	43	
%				2,27	2,27	
téměř každý týden				2	2	
%				1,14	1,14	
téměř každý den				1	1	
Jednotlivé třídy	3. A	4. A	5. A	6. A	Celkem	

Tabulka 21

K ubližování u dětí běžných tříd dochází s frekvencí menší než jednou měsíčně, a to převážně u kluků, u holek je to jednou týdně.

Otázka 9 – Jak často ti bylo ubližováno? (Vyber jednu z možností.)

Třídy s SPP:

	Celkem					Celkem
	%	22,22	28,89	26,67	22,22	
Celkem	10	13	12	10	45	
%	22,22	17,78	8,89	20	68,89	
nešikají mě	10	8	4	9	31	
%			6,67		6,67	
méně než 1 měsíčně			3		3	
%		4,44	6,67		11,11	
cca 1 měsíčně		2	3		5	
%		2,22			2,22	
téměř každý týden		1			1	
%		15,6	11,1	8,89	11,1	46,67
nešikají mě	7	5	4	5	21	
%			2,22		2,22	
méně než 1 měsíčně			1		1	
%		2,22	4,44		6,67	
cca 1 měsíčně		1	2		3	
%		2,22			2,22	
téměř každý týden		1			1	
%		4,44	4,44	2,22	11,11	
téměř každý den		2	2	1	5	
%		6,67	6,67	8,89	22,22	
nešikají mě	3	3		4	10	
%			4,44		4,44	
méně než 1 měsíčně			2		2	
%		2,22	2,22		4,44	
cca 1 měsíčně		1	1		2	
Jednotlivé třídy	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	

Tabulka 22

Četnost ubližování u dětí z tříd s SPP je rozdílná v závislosti na pohlaví žáků. Kluci jsou šikanováni téměř každý den, dívky většinou jednou měsíčně.

Otázka 10 – Kde se to děje: (Můžeš vybrat víc možností.)

Běžné třídy:

		3. A	4. A	5. A	6. A	Celkem
%		21,28	32,99	26,6	19,15	100
Celkem		20	31	25	18	94
%		21,28	25,53	25,53	11,7	84,04
nešikanují mě		20	24	24	11	79
%			1,06			1,06
jinde			1*			1
%			2,13			2,13
družina			2			2
%				1,06		1,06
jidelna				1		1
%			2,13			2,13
WC			2			2
%			2,13			2,13
šatna			2			2
%					7,45	7,45
třída					7	7
%		10,64	15,96	9,57	2,13	38,3
nešikanují mě		10	15	9	2	36
%			1,06			1,06
družina			1			1
%				1,06		1,06
jidelně				1		1
%			1,06			1,06
WC			1			1
%			1,06			1,06
šatna			1			1
%					2,13	2,13
třída					2	2
%		10,64	9,57	15,96	9,57	45,74
nešikanují mě		10	9	15	9	43
%			1,06			1,06
jinde			1*			1
%			1,06			1,06
družina			1			1
%			1,06			1,06
WC			1			1
%			1,06			1,06
šatna			1			1
%					5,32	5,32
třída					5	5
Jednotlivé třídy		3. A	4. A	5. A	6. A	Celkem

Tabulka 23

* **Rud'ák hřiště** (pozn. Rudé náměstí, Prostějov)

Většina šikan u žáků běžných tříd probíhá ve třídě.

Otázka 10 – Kde se to děje: (Můžeš vybrat víc možností.)

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky						Chlapci						Celkem						
	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	%	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	%	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	%	
						14,9						14,9						14,9	100
Celkem						10						10						10	67
						14,9						14,9						14,9	46,27
nešikanují mě						10						10						10	31
%																			1,49
jinde																			1
%																			5,97
cestou ze školy																			4
%																			1,49
cestou do školy																			1
%																			1,49
WC																			1
%																			1,49
šatna																			1
%																			7,46
chodba																			5
%																			5,97
třída																			4
%																			2,99
nešikanují mě																			2
%																			2,99
cestou ze školy																			2
%																			1,49
družina																			1
%																			1,49
jidelně																			1
%																			1,49
WC																			1
%																			1,49
šatna																			1
%																			4,48
chodba																			3
%																			5,97
třída																			4
%																			4,48
nešikanují mě																			3
%																			4,48
jinde																			1
%																			1,49
cestou ze školy																			2,99
%																			2
cestou do školy																			1,49
%																			1,49
WC																			1
%																			1,49
šatna																			1
%																			1,49
chodba																			5
%																			7,46
třída																			1
%																			5,97
Celkem																			14,9
																			10
																			15
																			22,4
																			14,9
																			10
																			13,4
																			9
																			46,27
																			31
																			1,49
																			5,97
																			4
																			1,49
																			1
																			1,49
																			1,49
																			1
																			2,99
																			2
																			1,49
																			2
																			2,99
																			5
																			8,96
																			6

Tabulka 24

"Doma"

Většina šikan žáků ze tříd s SPP probíhá na chodbách a ve třídách školy.

Otázka 11 – Kolik je těch, kteří ti ubližují? (Vyber jednu z možností.)

Běžné třídy:

	Celkem		Dívky		Chlapci		Celkem	
	%		%		%		%	
Celkem		22,73		11,36		19,32		28,41
	20	30,68	27	25	16	18,18	100	88
%	22,73	28,41	27,27	11,36	89,77	79		
nešikanují mě	20	25	24	10	10	11,36		
%			1,14			1,14		
více než 5			1			1		
%		1,14				1,14		1,14
5		1				1		1
%								
3						3		3,41
%		1,14				1,14		1,14
2		1				1		1
%								
1						3		3,41
%								3
nešikanují mě	11,36	10,23	2,27	43,18	38			
%	10	17	9	2	1,14			
více než 5			1,14					
%			1					1
5		1,14						1,14
%								
3		1				1		1,14
%								
2						1,14		1,14
%								
1						1		1
%	11,36	9,09	17,05	9,09	46,59	1		
nešikanují mě	10	8	15	8	41			
%								
více než 5								
%								
3						2,27		2,27
%								
2		1,14				2		2
%								
1						2,27		2,27
%								
1						2		2
%								
Jednotlivé třídy	3. A	4. A	5. A	6. A	Celkem			

Tabulka 25

U žáků z běžných tříd je agresorem převážně jedinec nebo skupina 3 jedinců.

Otázka 11 – Kolik je těch, kteří ti ubližují? (Vyber jednu z možností.)

Třídy s SPP:

%	Celkem						100
	22,22	28,89	26,67	22,22			
Celkem	10	13	12	10			45
%	22,22	15,56	11,11	20			68,89
nešikanují mě	10	7	5	9			31
%		6,67					6,67
více než 5		3					3
%							
5							
%			2,22	2,22			4,44
3			1	1			2
%			2,22				2,22
2			1				1
%		4,44	4,44				8,89
1		2	2				4
%	6,67	4,44		8,89			20
nešikanují mě	3	2		4			9
%		2,22					2,22
více než 5		1					1
%							
3							
%							
2							
%		2,22	6,67				8,89
1		1	3				4
Jednotlivé třídy	3. B	4. B	5. B	6. B			Celkem

Tabulka 26

U žáků z tříd s SPP je agresorem většinou jedno dítě.

Otázka 12 – Nejvíce ti ubližují: (Vyber jednu z možností.)

Běžné třídy:

	Celkem		Chlapci		Dívky		Jednotlivé třídy
	%	absolutní počet	%	absolutní počet	%	absolutní počet	
%	22,73						
Celkem	20	27	25	16	18,18	100	
%	22,73	27,27	27,27	12,5	89,77		
nešikanují mě	20	24	24	11	79		
%				1,14	1,14		
divky i chlapci				1	1		
%		3,41	1,14	2,27	6,82		
chlapci		3	1	2	6		
%				2,27	2,27		
divky				2	2		
%	11,36	33,33	10,23	2,27	40,91		
nešikanují mě	10	15	9	2	36		
%					0		
divky i chlapci					0		
%		3,41	1,14	1,14	5,68		
chlapci		3	1	1	5		
%				1,14	1,14		
divky				1	1		
%	11,36	10,23	17,05	10,23	48,86		
nešikanují mě	10	9	15	9	43		
%				1,14	1,14		
divky i chlapci				1	1		
%				1,14	1,14		
chlapci				1	1		
%				1,14	1,14		
divky				1	1		
Celkem					1		

Tabulka 27

V běžných třídách při šikaně dívek nemá pohlaví agresora na šikanu vliv, ale u chlapců jsou agresory převážně opět chlapci.

Otázka 12 – Nejvíce ti ubližují: (Vyber jednu z možností.)

Třídy s SPP

	Celkem		Chlapci		Dívky		Jednotlivé třídy
	%	nešikanují mě	%	nešikanují mě	%	nešikanují mě	
Celkem	10	10	13	13	26,7	22,2	100
%	22,2	17,8	8,89	20	68,89	45	
nešikanují mě	10	8	4	9	31	2,22	
%				2,22	2,22	2,22	
divky i chlapani				1	1	1	
%		11,1	13,3		24,44		
chlapani		5	6		11		
%			4,44		4,44		
divky			2		2		
%	15,6	11,1	8,89	11,1	46,67	21	
nešikanují mě	7	5	4	5	21	2,22	
%				2,22	2,22	2,22	
divky i chlapani				1	1		
%		8,89	11,1		20		
chlapani		4	5		9		
%							
divky							
%	6,67	6,67		8,89	22,22	10	
nešikanují mě	3	3		4	10	4,44	
%							
divky i chlapani							
%		2,22			4,44		
chlapani		1	1		2		
%			4,44		4,44		
divky			2		2		
Celkem	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	2	

Tabulka 28

Ve třídách s SPP při šikaně dívek nemá pohlaví agresora na šikanu vliv, ale u chlapců jsou agresory převážně opět chlapani.

C) Následující otázky se týkají vztahů v celé škole:

Otázka 13 – Šikanoval nebo šikanuje tě někdo starší ze školy?

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. A			10	11,36			10	11,36			20	22,73	20	22,73
4. A			9	10,23	1	1,14	17	19,32	1	1,14	26	29,55	27	30,68
5. A			15	17,05	1	1,14	9	10,23	1	1,14	24	27,27	25	28,41
6. A	1	1,14	11	12,5	1	1,14	3	3,41	2	2,27	14	15,91	16	18,18
Celkem	1	1,14	45	51,14	3	3,41	39	44,32	4	4,55	84	95,45	88	100

Tabulka 29

Většina dětí z běžných tříd není šikanovaná staršími spolužáky.

Otázka 13 – Šikanoval nebo šikanuje tě někdo starší ze školy?

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. B			3	6,67			7	15,56			10	22,22	10	22,22
4. B			4	8,89	2	4,44	7	15,56	2	4,44	11	24,44	13	28,89
5. B	3	6,67			3	6,67	6	13,33	6	13,33	6	13,33	12	26,67
6. B			4	8,89	1	2,22	5	11,11	1	2,22	9	20	10	22,22
Celkem	3	6,67	11	24,44	6	13,33	25	55,56	9	20	36	80	45	100

Tabulka 30

Většina dětí z tříd s SPP není šikanovaná staršími spolužáky.

Otázka 14 – Šikanuje tě spolužák z vedlejší třídy? (Paralelní třídy: z áčka, z béčka.)

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. A			10	11,36			10	11,36			20	22,73	20	22,73
4. A			9	10,23	1	1,14	17	19,32	1	1,14	26	29,55	27	30,68
5. A			15	17,05	1	1,14	9	10,23	1	1,14	24	27,27	25	28,41
6. A			12	13,64			4	4,55			16	18,18	16	18,18
Celkem			46	52,27	2	2,27	40	45,45	2	2,27	86	97,72	88	100

Tabulka 31

Téměř žádné dítě z běžné třídy není šikanováno spolužákem z vedlejší třídy.

Otázka 14 – Šikanuje tě spolužák z vedlejší třídy? (Paralelní třídy: z áčka, z bčka.)

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. B			3	6,67			7	15,56			10	22,22	10	22,22
4. B			4	8,89	1	2,22	8	17,78	1	2,22	12	26,67	13	28,89
5. B			3	6,67			9	20			12	26,67	12	26,67
6. B			4	8,89			6	13,33			10	22,22	10	22,22
Celkem			14	31,11	1	2,22	30	66,67	1	2,22	44	97,78	45	100

Tabulka 32

Téměř žádné dítě z třídy s SPP není šikanováno spolužákem z vedlejší třídy.

Otázka 15 – V případě, že jsi byl šikanován, komu ses svěřil? (Můžeš vybrat více možností.)

Běžné třídy:

	Celkem					
	%					
Celkem	20	27	25	19	91	100
%	21,98	29,67	27,47	20,88	86,81	100
%	21,98	26,37	26,37	12,09	86,81	86,81
nešikanují mě	20	24	24	11	79	79
%				5,49	5,49	5,49
někomu dalšímu				5	5	5
%				2,2	2,2	2,2
kamarád/ka				2	2	2
%		1,1			1,1	1,1
jiny učitel/ka		1			1	1
%		2,2	1,1	1,1	4,4	4,4
rodiče		2	1	1	4	4
%	10,99	16,48	9,9	2,2	39,56	39,56
nešikanují mě	10	15	9	2	36	36
%				3,3	3,3	3,3
nikdy jsem se nesvěřil				3	3	3
%		1,1			1,1	1,1
jiny učitel/ka		1			1	1
%		2,2	1,1		3,3	3,3
rodiče		2	1		3	3
%	10,99	9,89	16,48	9,9	47,25	47,25
nešikanují mě	10	9	15	9	43	43
%				2,2	2,2	2,2
nikdy jsem se nesvěřil				2	2	2
%				2,2	2,2	2,2
kamarád/ka				2	2	2
%				1,1	1,1	1,1
rodiče				1	1	1
Jednotlivé třídy	3. A	4. A	5. A	6. A	Celkem	

Tabulka 33

Většina dětí z běžných tříd se svěřuje nerady. Více se svěřují dívky a volí si své kamarádky.

Otázka 15 – V případě, že jsi byl šikanován, komu ses svěřil? (Můžeš vybrat více možností.)

Třídy s SPP:

	Dívky						Chlapci						Celkem					
	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	%	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	%	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	%
Celkem	10	15	18	10	53	18,9	18,9	28,3	34	18,9	100		10	15	18	10	53	18,9
%	18,9	15,1	7,55	17	58,49		18,9	15,1	7,55	17	58,49		18,9	15,1	7,55	17	58,49	18,9
nešikanuji mě	10	8	4	9	31		10	8	4	9	31		10	8	4	9	31	
%	1,89	1,89	7,55		9,43		1,89	1,89	7,55		9,43		1,89	1,89	7,55		9,43	
nikdy jsem se nesvěřil		1	4		5			1	4		5			1	4		5	
%		1,89	1,89		1,89			1,89	1,89		1,89			1,89	1,89		1,89	
někomu dalšímu			1*		1*				5,66		5,66				5,66		5,66	
%			1*		1*				5,66		5,66				5,66		5,66	
kamarád/ka			3		3				3		3				3		3	
%			3,77		3,77				3,77		3,77				3,77		3,77	
jiný učitel/ka		2			2			2			2			2			2	
%		3,77			3,77			3,77			3,77			3,77			3,77	
třídní učitel/ka			1		3				1		3				1		3	
%			1,89		3,77				1,89		3,77				1,89		3,77	
prarodiče		1	1		2			1	1		2			1	1		2	
%		1,89	1,89		3,77			1,89	1,89		3,77			1,89	1,89		3,77	
rodiče		1	2	1	4			1	2	1	4			1	2	1	4	
%		5,66	5,66	7,55	18,87			5,66	5,66	7,55	18,87			5,66	5,66	7,55	18,87	
nešikanuji mě	3	3		4	10		3	3		4	10		3	3		4	10	
%	5,66	5,66	1,89	7,55	18,87		5,66	5,66	1,89	7,55	18,87		5,66	5,66	1,89	7,55	18,87	
nikdy jsem se nesvěřil			1		1				3,77		3,77				3,77		3,77	
%			1,89		1,89				3,77		3,77				3,77		3,77	
kamarád/ka			2		2				2		2				2		2	
%			1,89		1,89				1,89		1,89				1,89		1,89	
jiný učitel/ka		1			1			1			1			1			1	
%		1,89			1,89			1,89			1,89			1,89			1,89	
třídní učitel/ka		1			1			1			1			1			1	
%		3,77			3,77			3,77			3,77			3,77			3,77	
rodiče			2		2				2		2				2		2	
%			1,89		1,89				1,89		1,89				1,89		1,89	
Jednotlivé třídy	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem		3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem		3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	

Tabulka 34

* příbuzným – tetám

Většina dětí z tříd s SPP se nerady svěřují. Ty, které se svěřily, vybraly si rodiče.

Otázka 16 – Pomohl ti ten, komu si se svěřil?

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem					
	ano	%	ne	%	nešikanují mě	%	ne	%	ano	%	ne	%	nešikanují mě	%
3. B					3	6,67							7	15,56
4. B					4	8,89		1	5	11,11	1	2,22	3	6,67
5. B	2	4,44			1	2,22	2	4,44	3	6,67	2	4,44	6	13,33
6. B	1	2,22			3	6,67			2	4,44			5	11,11
Celkem	3	6,67			11	24,44		3	7	15,56			21	46,67
Celkem					45				10				32	
					10				13				71,11	
					100				28,89				22,22	

Tabulka 36

Je dobré, že ti, kterým se děti z tříd s SPP svěřily, jim dokázali pomoci.

Otázka 17 - Myslíš, že je dobré, požádat o pomoc učitele?

Běžné třídy:

	Celkem		Chlapci		Dívky		Jednotlivé třídy
	%		%		%		
%	22,73	30,68	28,41	18,18	100		
Celkem	20	27	25	16	88		
%	6,82	3,41	4,55	6,81	21,6		
NEVÍM	6	3	4	6	19		
%	4,55			1,14	5,68		
NE	4			1	5		
%	11,36	27,27	23,86	10,23	72,73		
ANO	10	24	21	9	64		
%	2,27	2,27	1,14	1,14	6,82		
NEVÍM	2	2	1	1	6		
%	3,41			1,14	4,55		
NE	3			1	4		
%	5,68	18,18	10,23	2,27	36,36		
ANO	5	16	9	2	32		
%	4,55	1,14	3,41	5,68	14,77		
NEVÍM	4	1	3	5	13		
%	1,14				1,14		
NE	1				1		
%	5,68	9,09	13,64	7,95	36,36		
ANO	5	8	12	7	32		
Celkem	3. A	4. A	5. A	6. A	Celkem		

Tabulka 37

Většina dětí z běžných tříd důvěřuje učitelům.

Otázka 18 - O kom si myslíš, že by ti nejvíce pomohl a jak? Napiš.

a) O kom si myslíš, že by ti nejvíce pomohl?

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky						Chlapci						Celkem					
	rodina	%	sourozenci	učitel/ka	%	kamarád/ka	rodina	%	sourozenci	učitel/ka	%	kamarád/ka	rodina	%	sourozenci	učitel/ka	%	pes
3. A	16	10,88		1	0,68	3	14	9,52		1	0,68	5	30	20,4		2		
4. A	10	6,8		1	0,68	2	19	12,93		2	1,36	6	29	19,73		3	1	
5. A	13	8,43	3	3	2,04	9	14	9,52	2	1,36	4	27	18,37	5	4	3,4		
6. A	3	2,04	2		1,36	8	4	2,72					7	4,76	2	1,36		
Celkem	42	28,15	5	5	3,4	22	51	34,69	2	1,36	4	15	93	63,27	7	9	1	0,68

Tabulka 39

Pozn.: 6. A – dívka – Rodiče by mi nepomohli, řekli by, at' si nedělám starosti.

Téměř všechny děti z běžných tříd věří svým rodinám. Dívky věří také svým kamarádkám.

Otázka 18 - O kom si myslíš, že by ti nejvíce pomohl a jak? Napiš.

a) O kom si myslíš, že by ti nejvíce pomohl?

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem					
	%		nešikanují mě		%		nešikanují mě		%		nešikanují mě			
	kamarád/ka	rodina	kamarád/ka	rodina	kamarád/ka	rodina	kamarád/ka	rodina	kamarád/ka	rodina	kamarád/ka	rodina		
3. B	1,61	10	1,61	16,13	1,61	3	1,61	4,84	1,61	1,61	16	25,81	21	33,87
4. B	1,61	3	1,61	4,84	1,61	4	1,61	6,45	1,61	1,61	6	9,68	14	22,58
5. B	3,23	7	3,23	11,29	3,23	1	3,23	1,61	3,23	3,23	11	17,74	16	25,81
6. B	3,23	7	3,23	11,29	3,23	2	3,23	3,23	3,23	3,23	9	14,52	11	17,74
Celkem	9,68	27	1,61	43,55	3,23	8	3,23	12,9	4,84	3,23	42	67,74	62	100
	6	24,19	15											

Tabulka 40

Téměř všechny děti z tříd s SPP věří svým rodinám. Dívky věří také svým kamarádkám.

Otázka 18 - O kom si myslíš, že by ti nejvíce pomohl a jak? Napiš.

b) Jak by ti dotyčný nejlépe pomohl?

Třídy s SPP:

	Dívky					Chlapci					Celkem				
	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem
%	50	11,54		38,46	100	13	3		10	26					
Celkem															
%		7,69		7,69	15,38										
nešikají mě		2		2	4										
%				11,54	11,54										
pomohli				3	3										
%				7,69	7,69										
vyřešili				2	2										
%															
strach o mě	15,38				15,38	4	1		3	8	7,69				
%				11,54	11,54										
věřím jim	3				3	3				7,69					
%	15,38	3,85		11,54	30,77	4	1		3	8	4				
rádi	4				8	2				7,69					
%															
zastal	2				2	2				7,69					
%				7,69	7,69										
nešikají mě		3,85		2	7,69					11,54					
%				11,54	11,54										
pomohli		1			1					3,85					
%															
vyřešili				2	2					7,69					
%				11,54	11,54										
do školy				3	3					7,69					
%															
strach o mě	7,69				7,69	2				7,69					
%															
věřím jim	2				2					7,69					
%				7,69	7,69										
rádi	2			2	4					3,85					
%															
zastal	3,85				3,85	1				7,69					
%															
nešikají mě		3,85			3,85					7,69					
%				11,54	11,54										
pomohli				3	3					7,69					
%				7,69	7,69										
strach o mě	2				2					7,69					
%															
věřím jim	1				1					7,69					
%															
nešikají mě		1			1					7,69					
%				11,54	11,54										
pomohli				3	3					7,69					
%				7,69	7,69										
strach o mě	2				2					7,69					
%															
věřím jim	1				1					7,69					
%															
rádi	7,69	3,85		3,85	15,38					7,69					
%				11,54	11,54										
zastal	1				1					7,69					
%															
Jednotlivé třídy	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem	3. B	4. B	5. B	6. B	Celkem

Tabulka 42

Téměř všechny děti z tříd s SPP věří svým rodinám. Dívky věří také svým kamarádkám, protože je mají rády.

Otázka 20 – To, že ti někdo ubližuje, není správné, a jistě myslíš na to, proč tohle trápení máš zrovna ty. Řekli ti, proč ti ubližují? Nebo co myslíš, že je k tomu vede, aby ti ubližovali? Napiš nebo zakroužkuj: Nešikamují mě.

Běžné třídy:

	Dívky		Chlapci		Celkem				
		%		%					
Celkem		%		%					
nešikamují mě	20	22,47	28	31,46	25	28,09	16	17,98	100
šikamují hlavně kluci							11	12,36	91,01
neznačkový oděv							1	1,12	1,12
žárli							1	1,12	1,12
bavím se s neoblíbeným spolužák							1	1,12	1,12
tloušťka							1	1,12	1,12
hruška									
barbie									
nevím									
dobré známky									
Jednotlivé třídy	3. A		4. A		5. A		6. A		Celke
nešikamují mě	10	11,24	9	10,11	15	16,85	9	10,11	48,31
šikamují hlavně kluci									
neznačkový oděv									
žárli									
bavím se s neoblíbeným spolužák									
tloušťka							1	1,12	1,12
hruška									
barbie									
nevím									
dobré známky									
radost, sranda			1	1,12			1	1,12	2,25
nešikamují mě	10	11,24	16	17,98	10	11,24	2	2,25	42,7
dobré známky			1	1,12					1,12
brýle			1	1,12					1,12
radost, sranda									

Tabulka 45

V běžných třídách kluci šikamují pro radost, naopak dívky šikamují ze žárlivosti a posměchu k obětem.

Otázka 21 – Zkusil ses bránit?

Běžné třídy:

	Celkem		Chlapci		Dívky		Jednotlivé třídy	Celkem
	%	absolutně	%	absolutně	%	absolutně		
Celkem		20		27		25		88
%		22,73		30,68		28,41		18,18
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		10		9		15		9
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne								
%								
ano								3
%								3,41
ano								3
%								3,41
nešikanují mě		10		9		15		9
%		11,36		10,23		17,05		10,23
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%				2,27		1,14		5,68
nešikanují mě		10		15		9		2
%		11,36		17,05		10,23		2,27
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		2		2
%				2,27		1,14		2,27
nešikanují mě		20		24		24		11
%		22,73		27,27		27,27		12,5
ne				1				
%				1,14				1,14
ano				2		1		5
%								

Otázka 22 – Byl potrestán ten, kdo ti ubližoval?

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				
	nešikannují mě	%	nevím	ne	nešikannují mě	%	nevím	ne	nešikannují mě	%	nevím	ne	ano
3. A	10	11,36			10	11,36			10	22,73			20
4. A	9	10,23			2	2,27	1		15	27,27	1,14		27
5. A	15	17,05		1	9	10,23	1,14	1	9	27,27		1,14	25
6. A	9	10,23	1,14	1	2	2,27	2,27	3	2	12,5		3	16
Celkem	43	48,86		3	36	40,91	1,14	4	4	89,77	1,14	4	88

Tabulka 49

Polovina agresorů, kteří ubližovali žákům z běžných tříd, byla potrestána.

Otázka 22 – Byl potrestán ten, kdo ti ubližoval?

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky						Chlapci						Celkem						
	ano		ne		nevím		ano		ne		nevím		ano		ne		nevím		
	%	nešikanují mě	%	nešikanují mě	%	nešikanují mě	%	nešikanují mě	%	nešikanují mě	%	nešikanují mě	%	nešikanují mě	%	nešikanují mě	%	nešikanují mě	
3. B						3	6,67					7	15,56					10	22,22
4. B						1	2,22		3	6,67		5	11,11		3			8	17,78
5. B						1	2,22		2	4,44		4	8,89		2			4	8,89
6. B						4	8,89					5	11,11					9	20
Celkem						10	22,22		2	4,44		21	46,67		5			31	68,89
Celkem						2			4,44		3		4		8,89			45	100

Tabulka 50

Většina obětí z tříd s SPP odpovědělo, že agresori nebyli potrestáni, nebo oběti nebyly s výsledky řešení seznámeny.

Otázka 23 – Myslíš, že vaše škola dokáže ochránit své žáky před šikanou?

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky			Chlapci			Celkem					
	ANO	%	NE	NEVÍM	ANO	%	NE	NEVÍM	ANO	%	NE	NEVÍM
3. A	7	7,95	2	1	6	6,82	2	2	13	14,77	4	2
4. A	7	7,95		2	13	14,77	1	4	20	22,73	1	4
5. A	11	12,5		4	7	7,95		3	18	20,45		3
6. A	4	4,55		8	2	2,27		2	6	6,82		2
Celkem	29	32,95	2	15	28	31,82	3	11	57	64,77	5	12,5
Celkem	20	22,73	27	25	16	18,18	88	100				

Tabulka 51

Většina žáků z běžných tříd se cítí ve své škole bezpečně, jestliže se to týká šikanování.

Otázka 24 – Řekl vám někdo z učitelů, co máte dělat, když vás někdo začne šikanovat?

Běžné třídy:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. A	9	10,23	1	1,14	6	6,82	4	4,55	15	17,05	5	5,68	20	22,73
4. A	8	9,09	1	1,14	18	20,45			26	29,55	1	1,14	27	30,68
5. A	13	14,77	2	2,27	6	6,82	4	4,55	19	21,59	6	6,82	25	28,41
6. A	10	11,36	2	2,27	4	4,55			14	15,91	2	2,27	16	18,18
Celkem	40	45,45	6	6,82	34	38,64	8	9,09	74	84,09	14	15,91	88	100

Tabulka 53

Většina žáků z běžných tříd byla již dřív seznámena s tím, co mají dělat, když se setkají se šikanou.

Otázka 24 – Řekl vám někdo z učitelů, co máte dělat, když vás někdo začne šikanovat?

Třídy s SPP:

Jednotlivé třídy	Dívky				Chlapci				Celkem				Celkem	%
	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%	ANO	%	NE	%		
3. B	3	6,67			6	13,33	1	2,22	9	20	1	2,22	10	22,22
4. B			4	8,89	3	6,67	6	13,33	3	6,67	10	22,22	13	28,89
5. B	3	6,67			6	13,33	3	6,67	9	20	3	6,67	12	26,67
6. B	3	6,67	1	2,22	6	13,33			9	20	1	2,22	10	22,22
Celkem	9	20	5	11,11	21	46,67	10	22,22	30	66,67	15	33,33	45	100

Tabulka 54

Většina žáků z tříd s SPP byla již dřív seznámena s tím, co mají dělat, když se setkají se šikanou.

4.3 Ověření hypotéz

Při výzkumu jsem oslovila celkově 133 respondentů z 8 tříd jedné plněorganizované základní školy. Oslovila jsem žáky od třetího ročníku prvního stupně základní školy do šestého ročníku druhého stupně základní školy, protože jsem chtěla zařadit i děti z tříd s SPP, které jsou v této škole paralelní ke každé třídě, kromě 8. a 9. ročníku. K potvrzení nebo vyvrácení hypotéz jsem využila matematickou metodu výpočtu statistiky, výpočet chí-kvadrátu. V našem výzkumu jsme vycházeli z otázek 7, 13 a 14. Při hladině významnosti $\alpha=0,05$; stupeň volnosti $f = 9$; je kritická hodnota testovaného kritéria 16, 919. Pro účely našeho výzkumného šetření jsem spojila u daných otázek běžné třídy se třídami s SPP.

Otázka 7: Šikanoval nebo šikanuje někdo ze třídy tebe?

Tabulka pozorované a očekávané četnosti (O):

Třídy	Dívky				Chlapci				Celkem
	ANO	(O)	Ne	(O)	ANO	(O)	NE	(O)	
3. A			10	8,12			10	9,62	20
3. B			3	4,06			7	4,81	10
4. A			9	10,96	1	1,83	17	12,99	27
4. B	1	0,59	3	5,28	3	0,88	6	6,26	13
5. A			15	10,15			10	12,03	25
5. B	3	0,54			4	0,81	5	5,77	12
6. A	2	0,72	10	6,5			4	7,7	13
6. B			4	4,06	1	0,68	5	4,81	10
Celkem	6		54		9		64		133

Tabulka 55

Hodnota testovaného kritéria: $\sum \frac{(P-O)^2}{O} = 42,72$

Otázka 13: Šikanoval nebo šikanuje tě někdo starší ze školy?

Tabulka pozorované a očekávané četnosti (O):

Třídy	Dívky				Chlapci				Celkem
	ANO	(O)	NE	(O)	ANO	(O)	NE	(O)	
3. A			10	8,42			10	9,62	20
3. B			3	4,21			7	4,81	10
4. A			9	11,37	1	1,83	17	12,99	27
4. B			4	5,47	2	0,88	7	6,626	13
5. A			15	10,53	1	1,69	9	12,03	25
5. B	3	0,36			3	0,81	6	5,77	12
6. A	1	0,48	11	6,74	1	1,08	3	7,7	16
6. B			4	4,21	1	0,68	5	4,81	10
Celkem	4		56		9		64		133

Tabulka 56

Hodnota testovaného kritéria: $\sum \frac{(P-o)^2}{o} = 40,22$

Otázka 14: Šikanuje tě spolužák z vedlejší třídy? (Paralelní třídy: z áčka, z béčka.)

Tabulka pozorované a očekávané četnosti (O):

Třídy	Dívky				Chlapci				Celkem
	ANO	(O)	NE	(O)	ANO	(O)	NE	(O)	
3. A			10	9,02			10	10,53	20
3. B			3	4,51			7	5,26	10
4. A			9	12,18	1	0,61	17	14,21	27
4. B			4	5,86	1	0,29	8	6,84	13
5. A			15	11,28	1	0,56	9	13,35	25
5. B			3	5,41			9	6,32	12
6. A			12	7,22			4	8,42	16
6. B			4	4,51			6	5,26	10
Celkem			60		3		70		133

Tabulka 57

Hodnota testovaného kritéria: $\sum \frac{(P-o)^2}{o} = 16,24$

Chtěla jsem ověřit následující hypotézy:

H 1: Předpokládám, že chlapci budou více šikanováni než dívky.

H 0: Četnost výskytu šikany není rozdílná v závislosti na pohlaví dětí.

H A: Četnost výskytu šikany je rozdílná v závislosti na pohlaví dětí.

Z výsledků výzkumného šetření byla H 1 potvrzena a přikláníme se k **alternativní hypotéze: H A: Četnost výskytu šikany je rozdílná v závislosti na pohlaví dětí.**

Z výzkumného šetření vychází, že z otázek 7 a 13 (Tabulky 55, 56) byla pracovní hypotéza potvrzena. Ze 133 respondentů (100%), které jsem oslovila, odpovědělo u otázky 7 (Tabulka 55) kladně 9 chlapců (6,77%) a 6 dívek (4,51%). U otázky 13 (Tabulky 56) odpovědělo kladně opět 9 chlapců (6,77%), ale pouze 4 dívky (3,01%).

Zvláštnosti:

Otázka 14 (Tabulky 57) pracovní hypotézu nepotvrzovala. Otázka zněla, zda oběť šikanuje spolužák z vedlejší třídy. Kladně odpověděli 3 chlapci (2,26%) a žádné děvče (0%).

Pokud bychom chtěli rozvinout další výzkumné problémy a rozdělili bychom podle pohlaví také útočníky šikany, vychází z výsledků šetření to, že u dívčích obětí nemá pohlaví agresora vliv, ale u chlapců jsou iniciátory převážně kluci (otázka 12 – Tabulky 27 a 28).

Z dotazníku také vyplynulo, že většina dívek věří svým kamarádkám a hledají v nich svou oporu. Chlapci zase více věří svým rodičům.

Poslední, o čem bych se chtěla zmínit v souvislosti s pohlavím, je to, že většina agresorů – kluků – šikanuje pro radost. Vyplývá to z šetření u otázky 20 (Tabulky 45, 46). Oproti tomu dívky agresorky šikanují ze žárlivosti, pro posměch apod.

Z výsledků šetření můžeme říct, že pracovní hypotéza H 1 byla potvrzena.

H 2: Předpokládám, že u dětí ze šestých ročníků bude výskyt šikany vyšší než u dětí třetích tříd.

H 0: Četnost výskytu šikany není závislá na věku dětí.

H A: Četnost výskytu šikany je závislá na věku dětí.

Z výsledků šetření byla druhá pracovní hypotéza potvrzena a přijala jsem tedy **alternativní hypotézu: H A: Četnost výskytu šikany je závislá na věku dětí.**

Z výzkumného šetření vychází, že z otázek 7 a 13 (Tabulky 55, 56) byla pracovní hypotéza potvrzena.

Zvláštnosti:

Z výsledků výzkumu můžeme usoudit, že věk na výskyt šikany má vliv. Vycházíme tak opět z otázek 7, 13 a 14 (Tabulky 55, 56). Z výzkumu též vyplývá, že ve třetích třídách, tedy u žáků 8 a 9letých, se šikana nevyskytuje vůbec. Naopak nejvyšší výskyt šikany je u žáků pátých ročníků. Usoudili jsme tak na základě celkového počtu dětí na každý ročník. Třetí ročník navštěvuje celkem 30 žáků (100%), ani jeden žák se nestal obětí šikany (Tabulka 55, 56, 57). Čtvrtý ročník navštěvuje celkem 40 žáků (100%), z toho obětí šikany se stali 5 žáků - 12,50% (Tabulka 55), a 3 žáci - 7,50% (Tabulka 56). Pátý ročník navštěvuje celkem 37 žáků (100%), z toho obětí šikany se stalo 7 žáků - 18,92% (Tabulka 55, 56). Šestý ročník navštěvuje celkem 26 žáků (100%), z toho se obětí šikany stali 3 žáci – 11,54% (Tabulka 55, 56).

Z výzkumného šetření otázka 14 (Tabulka 57) opět pracovní hypotézu nepotvrdila. Přesto z ní také vyplývá, že věk má na četnost šikanování vliv. Ve třetím a šestém ročníku se nestal obětí žádný žák. Ve čtvrtém ročníku se objevily 2 oběti – 5% z celkového počtu 40 dětí. A v pátém ročníku byla pouze jedna oběť – 2,70% z 37 žáků.

Z výsledků šetření můžeme říct, že pracovní hypotéza H 2 byla potvrzena.

H 3: Předpokládám, že dětem z tříd s SPP bude ubližováno více než dětem z běžných tříd.

H 0: Četnost výskytu šikany není závislá na tom, zda je dítě v běžné třídě nebo ve třídě s SPP.

H A: Výskyt šikany je závislý na tom, zda dítě chodí do běžné třídy nebo navštěvuje třídu s SPP.

Z výsledků výpočtů výzkumného šetření byla i třetí hypotéza potvrzena a přikláníme se k **alternativní hypotéze: H A: Četnost výskytu šikany je závislá na tom, zda dítě chodí do běžné třídy nebo navštěvuje třídu s SPP.**

Z výzkumného šetření vychází, že u otázek 7 a 13 (Tabulky 55, 56) byla pracovní hypotéza potvrzena. Z otázek 7 a 13 (Tabulky 55, 56) můžeme usoudit, že umístění žáka do tříd běžných nebo tříd s SPP může být důležité. Žáci intaktní bývají méně šikanováni než žáci z tříd s SPP. Z celkového počtu 88 respondentů z běžných tříd (100%), byli šikanováni 3 žáci – 3,41% (Tabulka 55), 4 žáci – 4,55% (Tabulka 56) a 2 žáci – 2,27% (Tabulka 57). Ve třídách pro žáky se SPUCH (pro žáky se specifickými poruchami učení a chování) bylo celkem 45 žáků (100%), z toho bylo šikanováno 12 žáků – 26,27% (Tabulka 55), 9 žáků – 20,00% (Tabulka 56) a 1 žák – 2,22% (Tabulka 57).

Zvláštnosti:

Otázka 14 (Tabulka 57) pracovní hypotézu H 3 opět hypotézu nepotvrdila, ovšem počet obětí z běžných tříd a počet obětí z tříd s SPP se procentuálně téměř rovnal. Běžné třídy 2 žáci z 88 – 2,27% a třídy s SPP 1 žák ze 45 – 2,22%.

Další výzkumné problémy vyplývají z otázky 3 (Tabulky 10). Poměrně velká část dětí, která navštěvuje třídu pro žáky se SPUCH, není ve své třídě spokojená nebo si není jistá. Na druhé straně všechny děti, kluci i dívky, mají ve své třídě dobrého kamaráda/ku (otázka 4 – Tabulka 12). Smutné zjištění je, že velká část dětí ze tříd s SPP nedůvěřuje škole v poskytnutí ochrany před šikanou (otázka 23 – Tabulka 52).

Z výsledků šetření můžeme říct, že pracovní hypotéza H 3 byla potvrzena.

4.3 Další výzkumné problémy

Na základě většího počtu otázek v našem upraveném depistážním dotazníku (viz. Příloha 1) jsem se rozhodla přidat ještě další výzkumné otázky. Otázky byly zařazeny proto, že jsem chtěla zahrnout co nejvíce možností, které můžeme z výzkumu čerpat.

Téměř všechny oslovené děti navštěvují stejnou školu i stejnou třídu jako předchozí školní rok. Vychází to z otázek 1 a 2 (Tabulky 5 – 8).

Výzkumný problém 1:

Zajímalo nás, zda se žáci cítí ve své třídě spokojeně.

Z výzkumu můžeme usoudit, že většina žáků je ve třídách spokojena. I když nesmíme zapomenout, že takto malé děti ještě netvoří stálé skupiny, které by byly ohroženy fenoménem jménem šikana. Téměř všechny děti ale mají ve své třídě minimálně dobrého kamaráda nebo kamarádku. Vycházíme tak z otázky 3 (Tabulky 9, 10), z otázky 4 (Tabulky 11, 12) a z otázky 5 (Tabulky 13, 14).

Většina žáků se cítí ve své třídě spokojeně.

Výzkumný problém 2:

Zajímalo nás, zda je žákům ubližováno spíše psychickým násilím, než fyzickou agresí.

Budeme vycházet z otázky 8 (Tabulky 19, 20) – I když většina dětí uvádí, že není šikanována, převládá zde šikana psychická (ignorování, posmívání, pomluvy, ponižování, nadávky) nad šikanou fyzickou (bití, rány pěstí, kopání).

U dětí třetích až šestých ročníků převládá psychické násilí nad fyzickou agresí.

Výzkumný problém 3:

Zajímalo nás, zda se oběti se svým trápením někomu svěřily.

Pokud vyjdeme z otázky 15 (Tabulky 34, 35) většina obětí šikany se nikomu se svým problémem nesvěří. Na druhou stranu existuje i utěšující procento, 18,05% (24 respondentů), které se nebojí se svým problémem svěřit. Vyplývá to opět z otázky 15 (Tabulky 34, 35). Děti se nejvíce se svěřují svým rodičům, celkově rodinám. Podle otázky 17 (Tabulky 37, 38) dokonce většina žáků věří svým učitelům a požádala by je o pomoc proti šikaně.

Pokud bychom se podívali i na otázku 18 (Tabulky 39 – 42), téměř všechny děti by se nejrady svěřily svým rodinám, protože je jejich rodiny mají rády. Dívky se opět rády svěřují svým kamarádkám ze stejného důvodu.

Zvláštní zjištění u otázky 19 (Tabulky 43, 44) bylo, že oběti o sobě navzájem vědí. Celkem 20 obětí ze 133 respondentů (15,04%) odpovědělo, že nejsou jediné, které jsou ve třídě nebo ve škole šikanovány.

Většina obětí se nikdy nikomu nesvěří.

Výzkumný problém 4:

Zajímalo nás v jakém místě je nejvyšší četnost šikany.

Vycházíme z otázky 10 (Tabulky 23, 24), která se ptá na prostory, kde se šikana nejvíce uskutečňuje. Podle těchto výsledků většina šikan probíhá ve třídách, ale žákům z tříd s SPP je ubližováno i mimo třídy a to zejména na chodbách školy.

Nejvyšší četnost šikanování je ve třídách školy.

Výzkumný problém 5:

Zajímalo nás, kolik dětí se stalo svědkem šikany.

Podle otázky 6, která se ptala na to, zda děti byly někdy svědkem šikany, odpovědělo 39 dětí ze 133 respondentů kladně. Při odpovědích nezáleželo na věku, pohlaví ani na druhu

třídy, kterou dítě navštěvovalo (Tabulky 15, 16). Výskyt tak vysokého počtu svědků šikany, 29,32%, je velmi zarážející.

Velká část dětí, svědků šikany, se s šikanou nikomu nikdy nesvěří.

Výzkumný problém 6:

Zajímalo nás, jestli šikanuje většinou jeden žák nebo skupina žáků.

Z otázek 11 a 12 vyplývá, že agresorem je téměř vždy 1 dítě a to převážně mužského pohlaví (Tabulky 25-28). Z výsledků dotazníků též vychází, že chlapci šikanují převážně pro své pobavení a pro legraci ostatnímu publiku (otázka 20 – Tabulky 45, 46).

5 Diskuze

Cílem mojí diplomové práce bylo zjistit míru výskytu šikany na prvním stupni základní školy. Pracovní hypotézy byly situovány na 3 základní otázky, a to: jaká je rozdílnost výskytu šikany s ohledem na pohlaví dětí, jaký je rozdíl v četnosti výskytu šikany s ohledem na věk dětí a v neposlední řadě také to, zda jsou více ohroženi žáci ve třídách s SPP nebo žáci v běžných třídách.

Na začátku jsem si tedy zvolila 3 pracovní hypotézy:

H 1: Předpokládám, že chlapci budou více šikanováni než dívky.

Na základě výzkumného šetření se první hypotéza H 1 potvrdila a přijali jsme alternativní hypotézu. Četnost výskytu šikany závisí na pohlaví žáků. Z Tabulek 55, 56 a 57 vychází, že chlapci šikanují mnohem více než dívky. Jak vyplynulo z dalších výzkumů, které prováděl například P. Říčan a P. Janošová (2010) mají chlapci větší sklon šikanovat, než dívky. Chlapci se také stávají více oběťmi než dívky a také u nich převládá spíše fyzické týrání. Chlapci bývají také často šikanováni právě od spolužáků, stejně často se stávají agresory kluci, kteří šikanují dívky. M. Kolář (2000, 2011) tvrdí, že výskyt šikany u chlapců a dívek je poměrně stejný a dokonce, že dívky se stávají více oběťmi šikany právě proto, že je šikanují jak dívky, tak i chlapci (M. Kolář, 2011). P. Říčan (1995) dokonce uvádí, že až 60% případů, kdy je šikanováno děvče, je agresorem kluk nebo skupina kluků.

Ráda bych se zmínila i o výzkumném šetření linky bezpečí, které uvádí ve své knize L. Lovasová (2006). Z výsledků vyplývá, že rozdíl pohlaví není u šikany ve škole tak důležitý a poměr šikanování mezi pohlavími je téměř stejný. U šikany mimo školu převládají o něco víc chlapci, u etnických a rasových problémů naopak převládají dívky.

H 2: Předpokládám, že u dětí ze šestých ročníků bude výskyt šikany vyšší než u dětí třetích tříd.

Druhá hypotéza H 2 byla opět potvrzena a přijali jsme alternativní hypotézu. H A tvrdila, že četnost výskytu šikany je závislá na věku dětí. V našem výzkumu jsme zjistili, že největší počet obětí šikany bylo v pátém ročníku. Oproti tomu nulový výskyt šikany byl ve třetím ročníku. Nepotvrdilo se to, že by výskyt šikany byl u starších dětí větší než u dětí mladšího věku. Tento problém mohl vzniknout proto, že pátý ročník je kritický pro každé dítě. Začínají se tvořit první vztahy a kamarádké skupiny a tím může začít vznikat i šikana. Také musíme zohlednit i to, že třída 5. B je zcela jiná, než všechny ostatní třídy s SPP. Vyskytuje se zde velmi mnoho problémových žáků na celkový počet dětí ve třídě. Ovšem může to být i tím, že podle výsledků výzkumu M. Koláře (2000) je šikana u mladších dětí lépe odhalitelná a lehce napravitelná již v počátečních stádiích šikany. Žáci si tedy nemusí myslet, že právě oni se setkali s tímto fenoménem. Podle M. Koláře (2011) existují i šikany v mateřských školách a i já to z mých zkušeností mohu potvrdit (viz. Příběh z kapitoly 1.2 Výskyt šikany). Zatím nebyl uskutečněn žádný výzkum tak malých dětí. Pokud se chceme dozvědět o dalších příkladech u takto malých dětí, doporučuji přečíst si publikace právě od M. Koláře.

L. Lovasová (2006) zase uvádí výsledky šetření z linky bezpečí z let 1999 – 2003. Podle těchto výsledků není výskyt šikany výhradní záležitostí staršího věku. Nejmladší klient z linky bezpečí měl 6 let a nejstarší klient byl 22 let starý. Nejčastěji se na linku obracely 13leté děti. L. Lovasová také uvádí, že dívky začínají s šikanou v mladším věku, již v mateřských školách a na prvním stupni základních škol, oproti tomu chlapci začínají šikanovat až na druhém stupni základních škol. Výsledky, které se týkají věku klientů linky bezpečí, mohou být zavádějící, poněvadž ne každý klient informuje o svém věku.

P. Říčan a P. Janošová (2010) uvádějí, že obětí s věkem ubývá. Ubývá i dětí, které přiznají agresi proti svému spolužákovi, hlavně dívky. Chlapci také více šikanují mladší spolužáky.

H 3: Předpokládám, že dětem z tříd s SPP bude ubližováno více než dětem z běžných tříd.

Na základě výzkumného šetření se i třetí hypotéza potvrdila a byla přijata alternativní hypotéza. Umístění žáků do tříd s SPP má vliv na četnost šikany. O této hypotéze bychom mohli diskutovat déle. Neexistuje mnoho výzkumů právě na toto téma. Není totiž příliš mnoho škol, které by měly integrované přímo třídy pro žáky se SPUC. Současná společnost spíše volá po integraci těchto žáků mezi intaktní děti do běžných tříd, pokud nenavštěvují přímo specializované instituce. Výsledky i přesto nejsou překvapující. Pokud integrujeme jednoho či dva žáky do běžné třídy, je jejich problém málo postižitelný a s dobrou prací třídního učitele je integrace jednoduchá. Žáci bez problémů přijímají jiného žáka a je to přínosné pro obě strany. Naopak integrace třídy s SPP, která má 10 – 15 dětí, do školy převážně intaktních dětí nemusí mít tak dobrý vliv. Děti si najednou uvědomují, že takových žáků je na světě mnohem víc a nechtějí se přizpůsobit jejich zařazení do kolektivu. Tyto třídy jsou od běžných tříd izolované. Intaktní žáci je takto vnímají a tak může začít vznikat šikana.

Jedinou zmínku jiného šetření s ohledem na velikost a typ třídy jsem našla v knize od P. Říčana a P. Janošové (2010). Ti uvádějí, že velikost třídy nemá na výskyt šikany vliv. V malých třídách, jakými třídy s SPP jsou, udává šikanu stejné procento dětí jako ve třídách velkých. V knize také autoři prezentují, že více šikany než je průměr, se vyskytuje na speciálních výchovných a vzdělávacích pracovištích. Rozdíly tříd na stejné škole mají souvislost s kvalitou třídního učitele, vedení školy a výchovy. Rovněž záleží na skladbě žáků v jedné třídě. Tento aspekt nemůže učitel ovlivnit, zvláště pak díky sociální situaci současné doby a stále menším pravomocem pedagogů. Pokud se v jedné třídě sejde hodně agresorů a zároveň chybí prosociální osobnosti, je výskyt šikany více než pravděpodobný.

Z výzkumných problémů jsme se zabývali tím, zda se žáci cítí ve svých třídách spokojeně. Většina dětí odpověděla kladně, vycházíme tak z otázky 3 (Tabulky 9, 10), otázky 4 (Tabulky 11, 12) a otázky 5 (Tabulky 13, 14). Je to možná dáno tím, že děti tvoří snáze kamarádské vztahy, které sice nebývají delšího trvání, ale rychlost vzniku dalšího kamarádského vztahu je zase pozitivní. Všechny třídy, které jsem použila ve své výzkumné práci, měly dobré kmenové učitele, kteří uměli pracovat se vztahy ve třídě.

Další zajímavé zjištění z výsledků výzkumu bylo, že psychické násilí převládá před fyzickou agresí. Vycházím tak z výsledků otázky 8 (Tabulky 19, 20). Převládá zde hlavně

ignorování, posmívání, pomluvy, ponižování a nadávky, oproti bití, ranami pěstí a kopáním. Domnívám se, že je to dáno tím, že u dětí mladšího věku se vyskytují převážně první stádia vývoje šikany. Tedy první až třetí stádium, která ještě nezahrnují fyzické násilí.

Pokud se podíváme na třetí výzkumný problém, který se zabývá tím, zda se oběti svěřují se svým trápením, výsledky nás trochu zarazí. Většina obětí se totiž nikdy nikomu nesvěří. Vyplývá to z otázky 15 (Tabulky 34, 35). Je to dáno nejspíš tím, že se za to stydí. Většina obětí se cítí ponížene, jejich identita je poškozena a nevědí si rady, jak mají postupovat. Ve vyšších stupních vývoje šikany se dokonce identifikují s agresory. Dále lze říci, že podle P. Říčana a P. Janošové (2010) s věkem nabývá hodnot pojem „bonzování“. Čím starší dítě, tím více se mu přičí žalovat. Potěšující zjištění je také to, že nemalé procento, 18,05% dětí ze 133, se nebojí se svým problémem svěřit (otázka 15 – Tabulky 34, 35). Nejraději se svěřují svým rodičům a celkově rodinám. Dívky potom také svým kamarádkám. U dívek to není podle mého názoru zajímavé zjištění, protože dívky jsou rády ve společnosti druhých dívek a také je v jejich povaze být více otevřené vůči ostatním (otázka 17 – Tabulky 37, 38; otázka 18 – Tabulky 39 – 42).

Velká část žáků věří také svým učitelům a škole (otázka 17 – Tabulky 37, 38; otázka 23 – Tabulky 51, 52). Je to dáno nejspíš tím, že škola má dobře propracovaný preventivní program, který je zařazen i ve školním řádu. Vedení školy i jejich pracovníci tvoří také významnou složku v boji proti patologickým vztahům a často dokážou objevit šikanu v jejich počátečních stupních vývoje.

Ovšem ze čtvrtého výzkumného problému jsem zjistila, že nejvyšší výskyt šikany je ve třídách školy (otázka 10 – Tabulky 23, 24). Tento problém jsem připravena škole navrhnout k řešení. Je to dáno nejspíš tím, že dozor o přestávkách a volných hodinách není dostatečný. Zlepšení by mohlo nastat, kdyby učitelé, kteří vykonávají dozor, nepravidelně kontrolovali i situaci ve třídách. Často zde bývají žáci skryti. Jednoduchý preventivní program v rámci školy uvádím v kapitole 3.7 Prevence – Prevence v jednoduchých krocích.

Existuje i mnoho svědků šikany, jak vyplývá z otázky 6 (Tabulky 15, 16). Je to 29,32% dětí. Z odpovědí na mé otázky vyplývá, že jsou to oběti šikany, které jsou svědky dalších šikan. Zjistila jsem, že většinou je ve třídě více než 1 oběť. Je to zřejmě dáno tím, že jsem použila dohromady odpovědi žáků z běžných tříd i z tříd s SPP. Ve třídách s SPP se vyskytuje více „jiných“ dětí, které mohou být lákadly pro agresory, kteří si na nich chtějí

vybít zlost. To se také stává i v běžných třídách. Se současným trendem neustálé integrace přibývá i počet začleněných žáků v jedné běžné třídě, tedy i větší počet potenciálních obětí.

Oproti tomu bývá agresorem jen jeden žák, převážně kluk. Vychází to z otázek 11 a 12 (Tabulky 25 – 28). Tento výsledek není až tak zarážející, protože se všeobecně míní, že kluci jsou větší "rváči" a rádi ukazují svou sílu a nadřazenost. Zajímavé je, že šikanuje většinou jedinec. Bude to pravděpodobně tím, že tento jedinec je ten nejsilnější, nejchytřejší nebo nejzábavnější a nikdo se mu nedokáže postavit. Prozatím ale s jeho chování nesouhlasí ostatní žáci a tak se k němu nikdo nepřidává. Může to být také kluk, který podceňuje svou osobnost a tak si vybíjí a dokazuje sílu na slabším žákovi. Z výsledků ale vychází, že pokud je agresor chlapec, šikanuje pro své potěšení nebo potěšení třídy, naopak dívčí iniciátor šikany závidí nebo žárlí na svého soka, tedy oběť. Vycházím z otázky 20 - Tabulek 45 a 46.

Škola, kterou jsem použila jako výzkumný vzorek pro svou diplomovou práci, obstála s výsledky velmi uspokojivě. Preventivní program i informovanost o fenoménu šikany je podle mého názoru dobrá. Tyto výsledky vycházejí i z našeho výzkumného šetření, kde podle otázky 24 (Tabulky 23, 24), která se ptá na to, zda se některá z obětí šikany pokusila bránit, odpovídala většinou kladně. Většina respondentů věří své škole, že je dokáže ochránit před ubližováním (otázka 17 a 23 – Tabulky 37, 38 a 51, 52). Důvěřují svým učitelům, kteří provedli v každé třídě minimální preventivní třídní program. Bohužel z otázky 22 (Tabulky 49, 50) se velká část obětí nedozví, zda byl ten určitý agresor potrestaný, pokud byl vůbec potrestaný. Na základě těchto výsledků by chtělo na tomto jevu ještě zapracovat, poněvadž je to pro oběti důležité. Potřebují vědět, zda jejich důvěra ve školu a to, že museli podstoupit tak velkou potupu tím, že se svěřili, že „žalovali“ dospělým, měla nějaký účinek a je možné proti projevům šikany úspěšně bojovat.

ZÁVĚR

Ve své diplomové práci jsem se snažila zpracovat dostupné teoretické poznatky o šikaně na základní škole. Nejvíce jsem využila literaturu od známého českého etopeda Michala Koláře – Skrytý svět šikanování (2000), Bolest šikanování (2005) a Nová cesta k léčbě šikany (2011). Autor zde velmi dobře čtivou formou vysvětluje teorii, kterou často doplňuje případy, se kterými se setkal v praxi. V knize Nová cesta k léčbě šikanování nabídl velmi dobře vypracovaný preventivní program, kterého využívá i Ministerstvo školství mládeže a tělovýchovy ve svých metodikách prevence.

V mé práci mě zajímaly případy z praxe a výzkumu. Převážně jsem chtěla zjistit, jaká je četnost výskytu šikany na našich základních školách a to převážně na prvním stupni. Zajímalo mě také, jak se děti ve škole cítí a zda s nimi škola v této oblasti pracuje jak v preventivní rovině, tak i v rovině řešení již vzniklé šikany. Učitelé by měli být o prevenci proti šikaně dobře informovaní. Měli by vychovávat a vést děti k vzájemné toleranci a rovnoprávnosti vztahů. Pedagog by měl znát také příznaky šikany a umět včas a správně zakročit. Žáci by měli získat ve své učitele a školu důvěru a přesvědčení, že je dokážou před patologickými jevy ochránit. V tomto směru se potvrdilo, že škola, která se zúčastnila výzkumného šetření, má dobře zpracovaný preventivní program. Postup řešení šikany je včasný a správný a výskyt šikany zde tedy není tak vysoký. Škola má dobré zastoupení pedagogů, kteří se aktivně snaží sebevzdělávat v oblasti šikany, má také dobrého výchovného poradce, metodika prevence a v neposlední řadě také psychologa, který s dětmi pravidelně pracuje. Zároveň se škola nevyhýbá spolupráci s odborníky z PPP nebo SPC.

Z pracovních hypotéz se potvrdilo, že výskyt šikany je závislý na pohlaví žáků, jejich věku i na zařazení do různých typů tříd. Šikana by se tedy neměla zlehčovat ani skrývat, protože následky fyzické nebo psychické šikany mohou být celoživotní. Šikana se určitě nedá stoprocentně vymýtít. Tam, kde vznikají i malé formální skupiny, současně vzniká „živná půda“ i pro šikanu. Agrese lidí se datuje od nepaměti. Ve škole by se ale dítě mělo cítit dobře, protože zde tráví velkou část svého času. Pocit spokojenosti má také vliv na jeho studijní výsledky. Každý člověk by tohle měl vědět, zejména sami pedagogové a další výchovní pracovníci.

Při práci na svém výzkumu jsem získala mnoho informací. Nejen o šikaně, ale i o všem, co se šikanou souvisí, co bych mohla ve své praxi následně využít. Navštívila jsem v rámci praxe již několik dalších základních škol a trochu nahlédla do vztahů mezi žáky. Potěšilo mě, že jim teď dokážu více pomoci a porozumět.

RESUMÉ

Hlavním cílem diplomové práce bylo dát dohromady poznatky o šikaně a ukázat nutnost bojovat proti ní. Práce je rozdělena na dvě části. Teoretická část vysvětluje pojem šikany, a vše, co s šikanou jako takovou souvisí. Uvádí základní poznatky výskytu šikany, vývoje šikany, jejích následků a postupy při řešení šikany a její prevence ve školách. Práce zkoumá také všechny přímé i nepřímé účastníky šikany, zmiňuje také právní oblast.

Praktická část se věnuje diagnostice. Zpracovává výsledky dotazníkového šetření, kterého se zúčastnilo 133 respondentů z osmi tříd, převážně na prvním stupni jedné základní školy. Z dotazníků jsme zjistili, jestli je výskyt šikany závislý na pohlaví jejich hlavních účastníků, na jejich věku i na zařazení žáků do různých typů tříd. To je důležité zejména pro odhalení výskytu šikany. Práce má sloužit jako pomoc pro začínající pedagogy, kteří by neměli být slepí k patologickým vztahům ve svých třídách. Měla by jim pomoci při zjištění šikany k okamžitému a správnému jednání.

SUMMARY

Main target of dissertation is to give together knowledge about bullying and show necessity to fight against it. Dissertation is divided into two parts. Theoretical part describes term bullying and everything what is related to bullying. It interprets basic knowledge about occurrence of bullying, development of bullying, results, technique of solving of bullying and its prevention at schools. Thesis considers also all direct and indirect participants of bullying, it also mentions legal area.

Practical part devotes to diagnostics. It transforms results of questionnaire survey in which 133 respondents of eight classes mostly at first school of one primary school took part. We discovered out of the questions if occurrence of bullying is dependent on tender of their main respondents, on their age and on placement of pupils into different kinds of classes. It is important for exposure of bullying occurrence. Thesis should be used as a help for beginning teachers, who should not be blind to pathological relationships in their classes. I hope that they could act in the right way immediately if they find out bullying.

SEZNAM LITERATURY

Tištěné zdroje

SPALKOVÁ, Dája. *Postavme se šikaně!: s využitím osobních zkušeností žáků ZŠ Vrchlického v Liberci z jejich projektů "Šikana a jak jí čelit - pohled očima vrstevníků" a "Postavme se šikaně!"*. 1. vyd. Liberec: Alfa marketing, 2007. 64 s. ISBN 978-80-254-6486-1.

KOLÁŘ, Michal. *Skrytý svět šikanování ve školách: příčiny, diagnostika a praktická pomoc*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2000. 127 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-409-5.

KADLECOVÁ, Eva. *Šikana očima dětí*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2010. 185 s. ISBN 978-80-7394-199-4.

KADLECOVÁ, Eva. *Šikana očima dětí*. 1. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2010. 185 s. ISBN 978-80-7394-199-4.

Problémy se třídou?: [tipy a náměty pro třídní učitele]. Praha: Raabe, ©2012. [88] s. Třídní učitel; 2. ISBN 978-80-87553-40-4.

ŘÍČAN, Pavel. *Agresivita a šikana mezi dětmi: Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál, 1995. 95 s. Pedagogická praxe. ISBN 80-7178-049-9.

ŠTURMA, Jaroslav. *Šikanování a šikanování jako pedagogický problém*. Vyd. 1. Hradec Králové: LÍP, 2001. 24 s. ISBN 80-902289-5-X.

OLWEUS, Dan. *Prediction of Aggression*. Stockholm, 1969.

WEBSTER-DOYLE, Terrence. *Proč mě pořád někdo šikanuje?: rady, jak zvládat malé tyrany*. Praha: Pragma, 2000. 144 s. ISBN 80-7205-804-5.

KOLÁŘ, Michal. *Bolest šikanování*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2005. 256 s. ISBN 80-7367-014-3.

BOURCET, Stéphane a GRAVILLON, Isabelle. *Šikana ve škole, na ulici, doma: jak bránit své dítě--: praktický průvodce pro rodiče, pedagogy a vychovatele*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2006. 71 s. Albatros Plus; 83. ISBN 80-00-01552-8.

LOVASOVÁ, Lenka. *Šikana*. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí, 2006. 28 s. ISBN 80-86991-65-2.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agrese a agresivita u dětí a mládeže*. Vyd. 1. Praha: Národní institut pro další vzdělávání, 2008. 24 s. ISBN 978-80-86956-29-9.

ŘÍČAN, Pavel a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Jak na šikanu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. 155 s. Pro rodiče. ISBN 978-80-247-2991-6.

NECKAŘ, Petr. *Stop šikaně: publikace pro žáky a jejich rodiče*. 1. vyd. Hradec Králové: Statutární město Hradec Králové, 2010. 24 s. Radnice; č. 7. ISBN 978-80-904690-1-3.

JANOŠOVÁ, Pavlína. *Šikana a vyčleňování žáků na základní škole*. Vyd. 1. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2011. 58 s. ISBN 978-80-7372-779-6.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 332 s.
ISBN 978-80-7367-871-5.

RYMEŠOVÁ, Pavla a CHAMOUTOVÁ, Kateřina. *Průvodce psychologii osobnosti a sociální psychologii*. Vyd. 1. V Praze: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta, 2014. 132 s. ISBN 978-80-213-2433-6.

PUGNEROVÁ, Michaela. *Přehled poruch psychického vývoje*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 65 s. Studijní opora. ISBN 978-80-244-3759-0.

CHRÁSKA, Miroslav. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007. 265 s. Pedagogika. ISBN 978-80-247-1369-4.

CHRÁSKA, Miroslav. *Hypotézy a jejich ověřování v klasických pedagogických výzkumech*. 1. vyd. Olomouc: Votobia, 2005. 61, [10] s. ISBN 80-7220-253-7.

ČERNOCH, Felix a kol. *Šikaně stop*. Praha: Ministerstvo obrany ČR - AVIS, 1997. 94 s. ISBN 80-86049-14-0.

OUDOVÁ, Drahomíra. *Sociální psychologie: textová studijní opora*. Vyd. 1. V Praze: Česká zemědělská univerzita v Praze, Institut vzdělávání a poradenství, 2014. 84 s.
ISBN 978-80-213-2457-2.

PAVLÍČKOVÁ, Helena. *Sociální psychologie = Social psychology*. 1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2014. 2 sv. (88; 77 s.). ISBN 978-80-7509-078-2.

DAŘÍLEK, Pavel. *Agrese a šikana u dětí a možnosti jejich zvládnutí*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. 60 s. Studijní opora. ISBN 978-80-244-3758-3.

ZÖLLER, Elisabeth. *Jednu jí vrazím!*. [Líbeznice]: Víkend, 2007. 126 s. ISBN 978-80-7222-434-0.

GALE, Eric Kahn. *Deník třídního otloukánka, aneb, Jak jsem zvítězil nad šikanou*. 1. vyd. Brno: Jota, 2013. 230 s. ISBN 978-80-7462-381-3.

PERETTI, Frank E. *Poraněné srdce: příběh šikany*. 1. vyd. Praha: KMS, 2010. 163 s. ISBN 978-80-86449-74-6.

ELLIS, Ann Dee. *Tohle jsem udělal--*. 1. vyd. Praha: CoBoo, 2010. 163 s. ISBN 978-80-00-02505-6.

Internetové zdroje:

<https://www.zachranny-kruh.cz/pro-verejnost/kriminalita-rizikove-chovani/sikana-a-nasili/co-je-to-sikana.html>

<http://www.msmt.cz/vzdelavani/socialni-programy/metodicke-dokumenty-doporuceni-a-pokyny?highlightWords=prevence>

<http://esynergie.upol.cz/>

<http://www.minimalizacesikany.cz/>

<http://www.osvetim-auschwitz.estranky.cz/clanky/JosefMengele.html> 2014

<http://www.ospod.cz/>

<http://www.sikana.org/>

<http://www.policie.cz/clanek/preventivni-informace-sikana.aspx>

<http://www.bullyingpreventioninstitute.org/LinkClick.aspx?fileticket=5BnCPJGFPhc%3d&tabid=72>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha 1 – dotazník zadávaný žákům

PŘÍLOHA 1

Zadání dotazníku:

DOTAZNÍK O ŠIKANĚ

Následující dotazník je zaměřený na výskyt šikany u dětí vašeho věku. S vaší laskavou spoluprací mi pomůžete zjistit, zda jsou děti ve vašem věku ohroženy šikanou, jak často jste se s šikanou setkali, apod.

Nejde o nějaké zkoušení a testování tvých znalostí. Na každou otázku odpovězte dle své vlastní zkušenosti a přesvědčení. Odpovězte prosím na všechny otázky. Žádná odpověď není ani špatná ani správná, zaměřuje se pouze na to, jak se cítíte ve škole a ve své třídě, jaké máte vztahy se spolužáky.

Co je šikanování?

Je to jakékoliv chování, kdy jeden člověk (nebo skupina lidí) většinou opakovaně ubližuje druhému člověku.

Šikana zahrnuje nejenom bití, ale i ničení věcí oběti, stejně jako nadávky, pomlouvání, ponižování, zesměšňování.

Co není šikanování?

Ne všechno, co se ti jednou stane a ublíží ti, je šikanování. Šikanování třeba není, když se dva stejně staří žáci poperou, většinou kvůli dívce nebo lepšímu místu ve frontě na oběd. Nejde tu o šikanu, protože tu chybí nepoměr sil, kdy by se oběť neuměla nebo nemohla z jakýchkoliv příčin bránit. Do šikany nepatří šprými a přezdívký, u kterých není záměrem vám ublížit a urazit vás.

Děkuji za spolupráci.

!!! VYPLŇUJEME SPOLEČNĚ!!!

NEPODEPISUJ SE!!!

Nevyplňujte gumovacím perem!!!

Každou odpověď zakroužkuj nebo podtrhni. Pokud je odpověď pouze vypisování nebo vybereš odpověď: JINÉ, JINAK, tak svou odpověď vypiš vlastními slovy na řádek.

Škola:

Datum:

Třída:

Věk:

Počet dětí ve třídě:

Pohlaví: Chlapec x dívka

A) OBECNĚ

1) Byl jsi v loňském roce žákem této školy?	ANO x NE
2) Chodíš do stejné třídy jako minulý rok?	ANO x NE
3) Jsi rád ve své třídě?	ANO x NE x NEVÍM
4) Máš ve třídě dobrého kamaráda nebo kamarádku?	ANO x NE
5) Patříš ve třídě do nějaké party?	ANO x NE x NEVÍM
6) Byl jsi někdy svědkem toho, že je šikanován tvůj spolužák jinými spolužáky ze třídy nebo ze školy?	ANO x NE

B) NÁSLEDUJÍCÍ OTÁZKY SE TÝKAJÍ SITUACE VE TVÉ TŘÍDĚ

7) Šikanoval nebo šikanuje někdo ze třídy tebe? **ANO x NE**

8) Pokud ano, jak ti ubližoval? Stačí, když odpovíš, co se ti stalo.

(Můžeš vybrat víc možností).

k) Nešikanují mě.

a) Ignorování

b) Posmívání

c) Pomluvy

d) Ponižování

e) Nadávky

f) Bití

g) Fackování

h) Kopání

i) Rány pěstí

j) Jinak

Vypiš prosím jak:

.....

.....

.....

9) Jak často ti bylo ubližováno? (Vyber jednu z možností.)

a) Téměř každý den.

b) Téměř každý týden.

c) Asi jednou do měsíce.

d) Méně než jednou do měsíce.

e) Nešikanují mě.

10) Kde se to děje? (Můžeš vybrat víc možností.)

- a) Ve třídě.
 - b) Na chodbě školy.
 - c) V šatně školy.
 - d) Na WC (záchodě, toaletě) školy.
 - e) V jídelně školy.
 - f) V družině.
 - g) Cestou do školy.
 - h) Cestou ze školy.
 - i) V tělocvičně školy.
 - j) Na školním hřišti.
 - k) Jinde
- l) Nešikanují mě.**

Pokud jinde, tak kde? Napiš.

.....

.....

.....

.....

11) Kolik je těch, kteří ti ubližují? (Vyber jednu z možností.)

- a) Jeden.
 - b) Dva.
 - c) Tři.
 - d) Čtyři.
 - e) Pět.
 - f) Více než pět.
 - g) Většina spolužáků.
- h) Nešikanují mě.**

12) Nejvíce ti ubližují: (Vyber jednu z možností.)

- a) Dívky.
- b) Chlapci.
- c) Dívky i chlapci.
- d) Nešikanují mě.

C) NÁSLEDUJÍCÍ OTÁZKY SE TÝKAJÍ VZTAHŮ V CELÉ ŠKOLE

13) Šikanoval nebo šikanuje tě někdo starší ze školy? **ANO x NE**

14) Šikanuje tě spolužák z vedlejší třídy?

(Paralelní třídy: z áčka, z béčka, z céčka.) **ANO x NE**

15) V případě, že jsi byl šikanován, komu ses svěřil? (Můžeš vybrat více možností.)

- a) Rodičům
- b) Babičce a dědečkovi
- c) Třídní učitelce nebo učitelovi
- d) Jiný učitel nebo učitelka
- e) Kamarádce nebo kamarádovi
- f) Někomu dalšímu
- h) Nešikanují mě.

Napiš komu:

.....

.....

.....

.....

g) Nikdy jsem se nesvěřil.

16) Pomohl ti ten, komu si se svěřil?

ANO x NE x Nešikanují mě.

17) Myslíš, že je dobré, požádat o pomoc učitele?

ANO x NE x NEVÍM

18) O kom si myslíš, že by ti nejvíce pomohl a jak? Napiš.

.....

.....

.....

.....

19) Jsi sám, komu ve třídě nebo ve škole ubližují?

ANO, jsem sám.

x

NE, je nás víc.

x

Nešikanují mě.

20) To, že ti někdo ubližuje, není správné, a jistě myslíš na to, proč tohle trápení máš zrovna ty. Řekli ti, proč ti ubližují? Nebo co si myslíš, že je k tomu vede, aby ti ubližovali? Napiš nebo zakroužkuj:

Nešikanují mě.

.....

.....

.....

.....

21) Zkusil ses bránit?

ANO x NE x Nešikanuji mě.

22) Byl potrestán ten, kdo ti ubližoval?

ANO x NE x NEVÍM x Nešikanuji mě.

23) Myslíš, že vaše škola dokáže ochránit své žáky před šikanou?

ANO x NE x NEVÍM

24) Řekl vám někdo z učitelů, co máte dělat, když vás někdo začne šikanovat?

ANO x NE

DĚKUJI TI ZA TVÉ ODPOVĚDI!!